

Memo

Aan : Raad van Overbetuwe
Van : College van B&W
CC :
Ons kenmerk : 13int01752
Datum : 17 juni 2013
Betreft : bibliotheekplan Overbetuwe

Via dit memo willen wij u informeren over de maatregelen die de Openbare Bibliotheek Gelderland Zuid (OBGZ) zich genoodzaakt voelt te nemen vanwege de verlaging van de gemeentelijke bijdrage voor het bibliotheekwerk in Overbetuwe en wij toetsen deze maatregelen aan de door u gestelde inhoudelijke doelen en randvoorwaarden.

Inleiding

In de kadernota 2012-2015 is opgenomen een bezuiniging van 10% op de subsidie die de gemeente geeft aan de Stichting Openbare Bibliotheken Gelderland Zuid (OBGZ). Met ingang van 1 januari 2013 is deze verlaging van de subsidie in de gemeentebegroting verwerkt en via een subsidiebesluit aan de OBGZ medegedeeld (12uit27144).

De gemeente heeft de bezuiniging van 10% vastgesteld op een bedrag van 86.000,-. Dit betekent dat de stichting OBGZ over 2013 een totaalbedrag van 774.513,- euro ontvangt.

OBGZ werkt aan een omslag in het bibliotheekwerk: meer gericht op het bevorderen van taalontwikkeling, beter aansluitend op digitale mogelijkheden, meer samenwerkend met scholen en meer verbinding zoekend met culturele activiteiten. Dit heeft OBGZ opgenomen in haar visiedocument 2011-2016. Deze visie sluit goed aan op de doelstellingen die de gemeente nastreeft en opgenomen zijn in het subsidiebesluit 2013.

Nu de bezuiniging is geëffectueerd is het de hoogste tijd om de verandering in werken door te voeren en helder te maken welk aanbod en voorzieningen geleverd kunnen worden voor de bijdrage die de gemeente haar geeft.

In de gesprekken die de afgelopen periode gevoerd zijn heeft OBGZ aan de gemeente gevraagd om verschillende kosten te dragen die samenhangen met de veranderende werkwijze. Hieronder zijn de belangrijkste toegelicht.

Vestiging Heteren

OBGZ heeft de gemeente verzocht om het huurcontract voor het pand in Heteren op te zeggen. Dit contract is in 2010 afgesloten voor een periode van 10 jaar. Dit pand is ontwikkeld in samenspraak met OBGZ, de ruimte die nu verhuurd wordt is afgestemd op wensen en gebruik door de bibliotheek. Wanneer de huur tussentijds wordt opgezegd vervallen de huurinkomsten.

Dit kost de gemeente ongeveer €40.000,- per jaar. Daarmee valt dit niet te rijmen met de wens van de raad om minder bij te dragen aan de exploitatie van OBGZ.

Vestiging Zetten

Ook is gesproken over de verkoop van het pand van OBGZ in de Wanmolen in Zetten aan de gemeente. De Wanmolen is eigendom van de gemeente met uitzondering van het deel van het gebouw waar de bibliotheek is gehuisvest. De bouwkundige staat van het pand is slecht. Over de toekomst van de Wanmolen wordt al enige tijd gesproken. Er is echter nog geen visie op het pand, de voorzieningen die er in gehuisvest zijn of de locatie. In het voorjaar heeft u daarom bij een discussiebijeenkomst het standpunt ingenomen dat u nu niet wil overgaan tot een strategische aankoop van het eigendomsdeel van OBGZ. Inmiddels staat dit deel te koop.

Vestiging Elst

Tot slot stelt de bibliotheek voor om de vestiging in Elst te verkopen. Om de kosten te drukken wil zij een kleinere huisvesting zoeken, mogelijk in een multifunctionele accommodatie. Het samengaan met andere organisaties in een pand is passend bij de doelstellingen die de gemeente stelt.

Doelen van bibliotheekwerk in Overbetuwe

Aan de gemeentelijke bijdrage aan OBGZ voor het bibliotheekwerk in Overbetuwe zijn een aantal voorwaarden verbonden. Dit zijn doelstellingen die afkomstig zijn uit de programma's Leren & Werken en Samenleving van de gemeente. Deze zijn opgenomen in het subsidiebesluit:

1. zoeken naar aansluiting met voor- en voerschoolse voorzieningen en het onderwijs, gericht op het bevorderen van taalontwikkeling en het stimuleren van lezen;
2. het, in samenwerking met andere instellingen, bestrijden van laaggeletterdheid;
3. speciale aandacht geven aan een optimale bereikbaarheid van de bibliotheekvoorzieningen voor ouderen en mensen met een beperking;
4. zoeken naar verbindingen met aanbieders van culturele activiteiten, gericht op 'meedoen' en 'ontmoeting'. Uitgangspunt hierbij is dat volwassenen hun eigen activiteiten bekostigen;
5. de bibliotheek bereikbaar (toegankelijk en betaalbaar) houden voor alle burgers;
6. nieuwe producten en diensten ontwikkelen die aansluiten op de beschikbaarheid van nieuwe media (internet, databanken, zoekfuncties);
7. een behoeftegericht aanbod op lokaal niveau realiseren: dienstverlening die aansluit op de wensen en de samenstelling van de bevolking;
8. het accent voor de toekomst van het bibliotheekbeleid leggen op de versterking van de relatie tussen de bibliotheek en onderwijs en educatie. Leesbevordering gericht op de jeugd, media-educatie voor jongeren en ouderen en cultuureducatie zijn daarbij belangrijke doelstellingen.

Werkwijze van bibliotheek en toetsing aan doelen

Wij zijn van mening dat de bekostiging van de veranderende werkwijze gevonden moet worden binnen de jaarlijkse bijdrage die OBGZ van de gemeente ontvangt. Deze bijdrage is sinds 2012 een totaalbijdrage en is niet langer uitgesplitst in een huisvestings- en exploitatiedeel.

OBGZ had over zowel 2011 als 2012 een exploitatietekort van ± €60.000,-. Samen met de verminderde bijdrage van de gemeente geeft dit een bezuinigingstaakstelling van structureel €145.000,-

OBGZ wil daarom een andere koers gaan varen. Minder werken vanuit (dure) gebouwen maar vanuit minder en goedkopere locaties en meer in samenwerking met scholen. In het plan dat nu voorligt vertalen zij de visie van de bibliotheek naar Overbetuwe. Dit vanuit de bestaande situatie

en met het gegeven van een verminderde gemeentelijke bijdrage. Dit brengt de bibliotheek ertoe voor te stellen:

- De vestiging in Elst te verkopen en over te gaan naar een gehuurde kleinere vestiging;
- De huurovereenkomst voor het pand in Brede School "De Vogeltuin" in Heteren op te zeggen;
- De vestiging in Zetten te verkopen en over te gaan naar een alternatieve, mogelijk huurvrije locatie.
- Op meer scholen over te gaan op het bibliotheek-op-school concept.

Hierdoor acht zij zich in staat om te voldoen aan de gemeentelijke doelstellingen, haar eigen visie op binnen een financieel gezonde exploitatie in Overbetuwe. Dit toont OBGZ aan door deze voorstellen te vertalen in de begroting voor 2014 (zie bijlage)

In de huidige situatie geeft zij aan niet langer volledig te kunnen voldoen aan alle randvoorwaarden zoals gesteld in het subsidiebesluit. Door het terugbrengen van het aantal personeelsleden (een ontwikkeling die voor het gehele werkgebied van OBGZ gevolgen heeft) zullen enkele activiteiten verminderd uitgevoerd kunnen worden. Dit zijn met name:

- bestrijding van laaggeletterdheid;
- het aanbieden van culturele activiteiten;
- aansluiting zoeken met voor-en vroegschoolse activiteiten ten behoeve van taalontwikkeling.

Ook optimale bereikbaarheid en het aanbieden van een behoeftegericht aanbod staan onder druk vanwege het terugbrengen van bibliotheekvoorzieningen.

Hiermee ontstaat min of meer een patstelling. OBGZ kan niet langer voldoen aan de in het subsidiebesluit gestelde randvoorwaarden. Om hier wel aan te kunnen voldoen wil de bibliotheek ruimte vinden in de vastgoedsituatie van de bibliotheek. Gezien de economische situatie is dat geen eenvoudige opgave. Zij vraagt de gemeente de bibliotheek hierin tegemoet te komen.

Gemeentelijke bijdragen aan frictiekosten of andere kosten vanwege een andere manier van werken door de bibliotheek passen alleen niet in de opdracht van de raad om 10% minder uit te geven aan bibliotheekwerk.

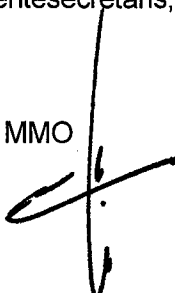
Het advies aan u is daarom om met de bibliotheek en het college in gesprek te gaan tijdens een politieke avond. U kunt daarna vanuit uw kaderstellende rol aangeven welke vervolgstappen u wenselijk vindt.

Hoogachtend,

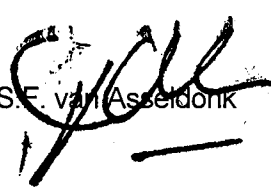
burgemeester en wethouders,
de gemeentesecretaris,

de burgemeester,

Th. Hoex MMO

drs A.S.F. van Asseldonk

Begroting 2014

de Bibliotheek
Gelderland Zuid

Begroting Bibliotheken Gemeente Overbetuwe 2014

BEDRAGEN x EURO

Lasten

	Begroting <u>2014</u>	Begroting <u>2013</u>	Exploitatie <u>2012</u>
40 Bestuurs- en organisatiekosten	41.277	38.389	36.604
41 Huisvestingskosten	146.143	127.249	232.447
42 Personeelskosten	516.056	584.469	602.617
43 Administratiekosten	29.715	29.296	28.747
44 Transportkosten	7.886	6.981	8.505
45 Kosten automatisering	146.403	129.763	112.731
46 Kosten media	137.512	133.165	139.058
Overige kosten	-	-	-
Projecten	-	-	5.038
Voordelig saldo	-	-	-
	<u>1.024.993</u>	<u>1.049.312</u>	<u>1.165.747</u>

Baten

	Begroting <u>2014</u>	Begroting <u>2013</u>	Exploitatie <u>2012</u>
Inkomsten klanten	201.000	212.400	211.237
Specifieke dienstverlening	12.100	14.225	10.521
Overige inkomsten	19.672	5.167	10.952
Subsidies	792.221	784.020	869.020
Projecten	-	-	4.911
Diverse baten	-	-	-
Mutatie bestemmingsreserves	-	-	-
Nadelig saldo	-	33.500	59.104
	<u>1.024.993</u>	<u>1.049.312</u>	<u>1.165.747</u>

Toelichting Bibliotheken Gemeente Overbetuwe

BEDRAGEN x EURO

LASTEN

40 BESTUURS- EN ORGANISATIEKOSTEN

	Begroting 2014	Begroting 2013	Exploitatie 2012
Bestuurskosten	517	603	498
Kosten I & O	14.642	12.834	18.773
Kosten Educatie/Lezen en Literatuur	3.000	2.700	627
Publiciteit/Voorlichting	10.336	10.851	5.138
Contributies	6.891	5.425	6.726
Documentatie en vakliteratuur	1.034	896	1.044
Accountantskosten	1.550	1.895	1.512
Verzekeringen	1.585	1.464	1.396
Overige organisatiekosten	1.723	1.722	890
	41.277	38.389	36.604

41 HUISVESTINGSKOSTEN

	Begroting 2014	Begroting 2013	Exploitatie 2012
Huur gebouwen	45.000	-	40.083
Afschrijving gebouwen	-	16.579	27.760
Afschrijving inventaris	42.950	29.320	42.961
Hypotheekrente	-	25.000	42.985
Onderhoud gebouwen en inventaris	7.000	7.000	6.608
Schoonmaakkosten	19.600	18.700	26.726
Energiekosten	19.199	17.500	21.052
Belastingen	2.600	2.550	3.538
Verzekeringen	1.034	500	48-
Beveiligingskosten	1.760	3.100	3.782
Periodiek Onderhoud Gebouwen	7.000	7.000	17.000
	146.143	127.249	232.447

42 PERSONEELSKOSTEN

	Begroting 2014	Begroting 2013	Exploitatie 2012
Salarissen	353.866	412.092	422.789
Sociale lasten	58.388	65.950	65.256
Pensioenpremies	65.465	74.221	69.342
Kosten vervanging	8.613	8.612	23.206
Kosten zondagopenstelling	-	-	-
Salariskosten bijz. personeel	-	3.445	75
Salariskosten projecten	-	-	4.112
Reis- en verblijfkosten	5.152	4.231	5.283
Werving personeel	-	-	-
Scholingskosten	9.015	8.462	3.549
Kosten arbodienst	2.164	2.115	1.940
Kantinekosten	966	793	1.193
Scholing OR	386	317	201
Advieskosten derden	6.891	-	-
Overige personeelskosten	5.152	4.231	5.671
	516.056	584.469	602.617

43 ADMINISTRATIEKOSTEN

	Begroting 2014	Begroting 2013	Exploitatie 2012
Reproductiekosten	1.292	1.292	1.062
Fotokopieerkosten	10.336	12.917	10.436
Kantoorbenodigdheden	1.206	1.378	958
Onderhoud kantoor machines	1.895	1.895	3.160
Porti- en vrachtkosten	3.445	3.875	3.046
Telefoonkosten	5.685	2.600	4.271
Bank- en girokosten	2.584	2.153	2.847
Kosten ledenadministratie	-	-	43
Salarisadministratie	3.015	2.928	2.912
Overige administratiekosten	258	258	13
	29.715	29.296	28.747

44 TRANSPORTKOSTEN

	Begroting 2014	Begroting 2013	Exploitatie 2012
Eigen Transportkosten	1.723	1.722	1.929
Verzekering	190	258	181
Lijndienst	5.974	5.000	6.395
Bibliobus	-	-	-
	7.886	6.981	8.505

45 KOSTEN AUTOMATISERINGSSYSTEEM

	Begroting 2014	Begroting 2013	Exploitatie 2012
Uitleeningen Bicat	23.287	16.265	12.114
Afschrijving automatisering	23.613	19.056	25.020
Onderhoud en ondersteuning	56.109	51.670	38.099
Inhuur automatisering	1.723	517	4.120
Licenties	8.613	10.334	4.018
Zelfservice	6.891	5.306	5.591
Computerverzekering	1.344	172	88
Communicatiekosten	24.823	26.444	23.681
	146.403	129.763	112.731

46 MEDIAKOSTEN

	Begroting 2014	Begroting 2013	Exploitatie 2012
Aankoop media	65.904	60.186	78.818
Huur mediadragers	1.292	1.722	1.263
Verzekering media	1.292	2.583	2.208
Leenrechtvergoedingen	51.679	51.670	41.044
Tijdschriften	13.900	13.560	13.613
Systeemmaterialen	-	-	-
Plak- en bindmaterialen	3.015	3.014	1.773
Beveiligingsmaterialen	431	431	339
	137.512	133.165	139.058

OVERIGE KOSTEN

	Begroting 2014	Begroting 2013	Exploitatie 2012
Frictiekosten	-	-	-

KOSTEN PROJECTEN

	Begroting 2014	Begroting 2013	Exploitatie 2012
	-	-	5.038
	-	-	5.038

Toelichting Bibliotheken Gemeente Overbetuwe

BEDRAGEN x EURO

BATEN

INKOMSTEN KLANTEN

	Begroting 2014	Begroting 2013	Exploitatie 2012
Contributies	164.500	175.000	173.206
Telaatgeld en reserveringen	27.500	31.000	28.731
Vergoeding girale inning + adm.	1.500	2.200	1.490
Schadevergoedingen	1.500	1.400	1.644
Leengeld boeken	4.500	1.800	4.676
Leengeld cd's	-	-	1
Leengeld multimedia	-	100	14
Leengeld sprinters	-	-	12
Opbrengst internet	-	-	-
Verkoop afgeschreven materialen	1.500	900	1.416
Verkoop materialen	-	-	48
	201.000	212.400	211.237

SPECIFIEKE DIENSTVERLENING

	Begroting 2014	Begroting 2013	Exploitatie 2012
Opbrengst horeca	-	-	109-
Opbrengst kopieermachines	1.000	1.000	1.607
Cursussen	200	225	399
Verhuur gebouwen	900	3.000	937
Opbrengst schoolbibliotheekwerk	10.000	10.000	7.687
	12.100	14.225	10.521

OVERIGE INKOMSTEN

	Begroting 2014	Begroting 2013	Exploitatie 2012
Ontvangen rente	861	861	2.680
Werkzaamheden derden	15.366	-	7.144
Diverse baten	3.445	3.445	1.129
SGB projecten	-	861	-
Incidentele baten	-	-	-
	19.672	5.167	10.952

SUBSIDIES

	Begroting 2014	Begroting 2013	Exploitatie 2012
Exploitatiesubsidie gemeente	726.011	705.375	856.585
Integratieuitkering bibliotheekvern.	-	-	-
Huisvestingskosten Elst-Zetten	22.000	22.000	-
Extra subsidie educatie	44.210	44.210	-
Subsidie huur Ewijk	-	-	-
Doelsubsidies	-	12.435	12.435
	792.221	784.020	869.020

OPBRENGST PROJECTEN

	Begroting 2014	Begroting 2013	Exploitatie 2012
	-	-	4.911
	-	-	4.911

SALDO VAN BATEN EN LASTEN

-

33.500-

59.104-

Mutatie bestemmingsreserve

-

-

-

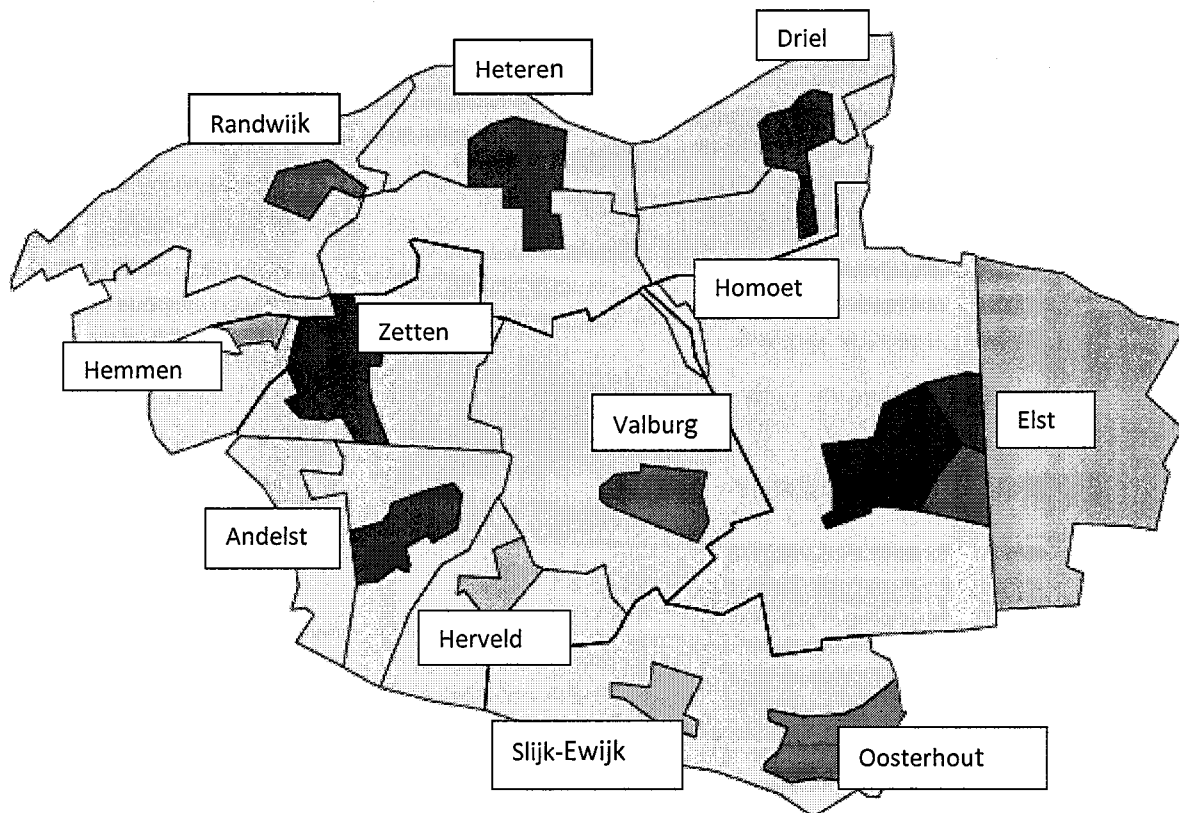
RESULTAAT

-

33.500-

59.104-

**de Bibliotheek
in de
Gemeente Overbetuwe**

Inleiding

Medio 2011 kondigde de gemeente Overbetuwe aan dat er fors bezuinigd moet worden op de bibliotheekvoorziening en met ingang 2013 is deze bezuiniging van 10% van kracht geworden. Mede door de sterk veranderende maatschappij vraagt dit om een veranderde en passende visie op de bibliotheek. De Bibliotheek Gelderland Zuid richt zich hierbij op empowerment van gebruikers, en sluit daarbij zoveel mogelijk aan op het beleid van de gemeente Overbetuwe.

Er zijn structurele maatregelen nodig waarbij het huidige vestigingsbeleid wordt verlaten en naar een andere invulling van de bibliotheekfuncties wordt gekeken. Hierbij streven we naar een goede spreiding over het werkgebied. Er zijn reeds verscheidene plannen gepresenteerd waarbij de Bibliotheek haar visie vertaalt naar uitvoering en duidelijk wordt hoe gemeentelijke bijdrage wordt besteed. Daarin is de lagere bijdrage van de gemeente opgenomen. Hieraan waren echter financiële randvoorwaarden verbonden die volgens het college niet passen binnen de bezuinigingsopgave die de Raad van Overbetuwe heeft opgelegd.

In dit plan wordt in hoofdstuk 1 de visie van de Bibliotheek Gelderland Zuid kort toegelicht. Meer over de visie vindt u in bijlage I: Beleidsplan Bibliotheek Gelderland Zuid 2011-2016.

In hoofdstuk 2 gaan we in op het beleid van de gemeente Overbetuwe. In hoofdstuk 3 verbinden we de visie van de bibliotheek met het beleid van de gemeente.

De bezuinigingsmogelijkheden worden uiteengezet in hoofdstuk 4. Tot slot is in hoofdstuk 5 een conclusie en een advies vanuit de bibliotheek geformuleerd.

1. Visie van de Bibliotheek Gelderland Zuid

De Bibliotheek Gelderland Zuid richt zich vooral op een maatschappelijk relevant doel: empowerment van gebruikers. De bibliotheek biedt alle burgers vrije toegang tot informatie, kennis en cultuur zodat zij zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in de maatschappij. De bibliotheek, met bijna één miljoen bezoekers per jaar en bijna 12.000 leden in de gemeente Overbetuwe, vervult een belangrijke gidsfunctie door waardevolle informatie aan te bieden en mensen te helpen bij het vinden van de juiste informatie. De bibliotheek vervult ook een belangrijke functie als verbindend hart van de samenleving en huiskamer van dorp of stadswijk. Daarnaast heeft de bibliotheek een belangrijke taak in het stimuleren van taalontwikkeling in de vorm van ondersteunen en stimuleren van het lezen. Indirect draagt de bibliotheek bij aan een goed opleidingsniveau en betere arbeidskansen en zo ook aan een gezonder economisch klimaat. In de komende periode richt de bibliotheek zich op het aanbieden en ontwikkelen van producten, diensten en activiteiten die direct of indirect bijdragen aan actief burgerschap, sociale cohesie en het bevorderen van de kenniseconomie in ons werkgebied.

Van bibliotheekvestiging naar bibliotheekfuncties

Leidraad daarbij zijn de *vijf kernfuncties* voor de openbare bibliotheek, vastgesteld door VNG, IPO en de branchevereniging en verwoord in de Richtlijnen voor de Basisbibliotheek:

- De bibliotheek als warenhuis van kennis en informatie
- De bibliotheek als centrum voor ontwikkeling en educatie
- De bibliotheek als inspiratiebron voor lezen en literatuur
- De bibliotheek als encyclopedie voor kunst en cultuur
- De bibliotheek als podium voor ontmoeting en debat.

De drie eerste functies Kennis en informatie, Ontwikkeling en educatie en Lezen en literatuur zijn de belangrijkste functies van de Bibliotheek Gelderland Zuid. De bibliotheek richt zich op deze functies en geeft hieraan verschillend uiting.

2. Beleid van de gemeente Overbetuwe

De gemeente Overbetuwe heeft verschillende uitgangspunten voor het bibliotheekwerk geformuleerd in gemeentelijke programma's. De bibliotheek sluit met haar beleid aan op deze uitgangspunten.

Programma Leren en Werken

Strategisch doel: Iedereen is in staat in zijn eigen levensonderhoud te voorzien of volgt een opleiding of traject om in het eigen levensonderhoud te kunnen voorzien.

Hoofddoel 1: Optimale ontwikkelingskansen voor kinderen en jongeren van 0 tot 27 jaar.

Subdoel 1.1: Versterken van voor- en vroegschoolse voorzieningen;

Subdoel 1.2: Versterken van de doorlopende leerlijn.

Een belangrijk aandachtspunt in de voor- en vroegschoolse voorzieningen en in de doorlopende leerlijn is de taalontwikkeling. Een goede beheersing van de Nederlandse taal ligt aan de basis van het succesvol doorlopen van het onderwijs. In de huidige situatie werken peuterspeelzalen en het basisonderwijs nauw samen met de bibliotheek in het opzetten van een doorgaande leeslijn.

Naast de bestaande collectie biedt de bibliotheek leesbevorderingprogramma's en -activiteiten aan op scholen en peuterspeelzalen. Met het concept de 'Bibliotheek op School' is de bibliotheek continu beschikbaar om het plezier in lezen te stimuleren, dus indirect om de taalontwikkeling te stimuleren.

Hoofddoel 3: Iedereen is in staat naar vermogen te participeren op de arbeidsmarkt.

Subdoel 3.2: Verhogen van het aantal inwoners dat in zijn eigen levensonderhoud voorziet.

De gemeente besteedt speciaal aandacht aan het voorkomen van uitval van laagopgeleiden en niet-opgeleiden. In die groep kan laaggeletterdheid belemmerend werken bij het vinden of het behouden van werk. De bibliotheek ondersteunt de ROC's, die cursussen voor laaggeletterden aanbieden, met een collectie en activiteiten gericht op deze doelgroep. De samenwerking is erop gericht de mensen, ook na afronding van een cursus, te stimuleren het lezen te blijven oefenen.

Programma Samenleven

Strategisch doel: Een verantwoordelijke en zelfredzame samenleving.

Hoofddoel 1: Meer verantwoordelijkheid bij bewoners, verenigingen en instellingen voor de aanpak van maatschappelijke opgaven.

Subdoel 1: Versterken formele en informele netwerken;

Subdoel 2: Belonen en stimuleren van activiteiten uit de samenleving gericht op samenwerking en participatie

In de Toekomstvisie+ is cultuur genoemd als belangrijke bindende factor voor de Overbetuwse samenleving. De bibliotheek kan een belangrijke rol spelen bij het zoeken naar samenwerkingsverbanden met andere instellingen gericht op het stimuleren van 'meedoen' en 'ontmoeting'. De bibliotheek is hierin een verbindende factor. De bibliotheek gaat uit van empowerment van mensen en is laagdrempelig en toegankelijk.

Hoofddoel 2: Verbeteren en bevorderen van de zelfredzaamheid van inwoners, die (tijdelijk) niet in staat zijn voor zichzelf, het huishouden waar zij deel van uitmaken en hun bredere sociale netwerk te zorgen.

Subdoel 2.2: Stimuleren maatschappelijke participatie van mensen die ongewild aan de kant dreigen te komen staan.

De gemeente zet in op de eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid van inwoners. Diegenen die, door persoonlijke omstandigheden, meer moeite hebben actief aan de samenleving deel te nemen, krijgen een steuntje in de rug. De bibliotheek kan daar, als kenniscentrum en als fysieke ontmoetingsplek, een bijdrage aan leveren. Vooral voor ouderen en mensen met een beperking moet de bibliotheek een laagdrempelige voorziening blijven. Hiervoor willen we aansluiten bij de WMO-kernpunten en/of zorginstellingen in de diverse kernen. Door samen te werken met andere organisaties kan de zelfredzaamheid van inwoners vergroot worden. Zo biedt de bibliotheek ondersteuning aan het ROC op het gebied van laaggeletterdheid.

3. Verbinden: visie bibliotheek met beleid gemeente

De Bibliotheek Gelderland Zuid sluit met haar visie aan op het beleid van de gemeente Overbetuwe met het proces 'van bibliotheekgebouw naar bibliotheekfunctie'.

De gemeente Overbetuwe is in kaart gebracht, waarbij is gekeken naar de sociale kaart, de scholen, instellingen en andere organisaties die veel gebruik maken van de bibliotheek, naar burgers en hun specifieke wensen en de verschillende doelgroepen. Ook is er gekeken naar de bibliotheekvoorziening in de verschillende kernen en de producten en diensten die de bibliotheek nu levert en kan gaan leveren. De landelijke bibliotheekontwikkelingen worden op de voet gevolgd.

De bibliotheekfuncties hoeven niet gebonden te zijn aan bibliotheekvestigingen. Dat geeft de ruimte aan ondersteuning van het onderwijs zonder fysieke bibliotheek in de buurt. Ook voor ouderen en minder mobiele mensen zijn er mogelijkheden om de bibliotheekfuncties uit te voeren daar waar de doelgroep zich bevindt.

Om de maatschappelijk doelen met minder financiële middelen te kunnen realiseren, zal het aantal vestigingen in het werkgebied moeten worden verminderd. De bibliotheek zit contractueel en financieel vast aan twee vestigingen: Heteren en Zetten. Voor de bibliotheek in Heteren is een langdurig huurcontract afgesloten met de gemeente Overbetuwe. Vanuit het verleden (destijds gemeente Valburg) is het bibliotheekgebouw in Zetten belast met een te hoge hypotheek. De Bibliotheek Gelderland Zuid heeft te maken met een forse disbalans in de hypotheeklast ten opzichte van de waarde van het pand. Er is een beroep gedaan door de bibliotheek op de gemeente om hier gezamenlijk een oplossing voor te vinden. Het College heeft het standpunt ingenomen dat huisvestingsproblemen niet door de gemeente worden overgenomen en dat exploitatie een zaak is van de Bibliotheek Gelderland Zuid.

De bezuinigingstaakstelling laat maar 2 bibliotheken toe. Het gevolg is dat de bibliotheek in Elst dan zal moeten sluiten (een pand in eigendom die een betere balans heeft tussen hypotheeklast en waarde van het pand), hoewel dit niet goed passend is binnen de visie van de bibliotheek en ook de spreiding van het bibliotheekwerk binnen de gemeente niet optimaal is.

Onderwijs 0-18 jarigen

Voor de doelgroep kinderen tot en met 12 jaar biedt de Bibliotheek Gelderland Zuid verschillende producten en diensten aan voor de basisscholen in Overbetuwe. We geven aandacht aan een doorgaande leerlijn mediawijsheid en een doorgaande leeslijn van 0 tot 18 jaar.

De Bibliotheek op School

Het concept de 'Bibliotheek op School' is een samenhang van een digitale koppeling van de catalogus van de bibliotheek met eventueel de schoolmediatheek. Met deze nieuwe dienstverlening kan 100% van de basisschoolleerlingen worden bereikt. Vanwege het verdwijnen van de bibliobus, zijn twee scholen gestart met een pilot van de 'Bibliotheek op School'. De functie van de bibliotheek is op deze manier dichtbij de gebruiker en het is gehuisvest met meerdere functies/organisaties onder een dak.

De bibliotheek kan in het kader van de 'Bibliotheek op School' de volgende diensten aanbieden:

1. Een fysieke collectie;
2. Een kindvriendelijke digitale collectie omgeving voor zowel gebruik in de school als thuis;
3. Mediawijsheid training;
4. Een leesmediaconsulent in de school;
5. Integratie leesbevorderingprogramma's in het onderwijs;
6. Monitoren leesbevordering;
7. Transport collectie van en naar school.

De bibliotheek is op deze manier voor jeugd en jongeren permanent beschikbaar, zowel op school als thuis.

De toekomst van de Bibliotheek op School binnen de gemeente Overbetuwe is echter onzeker. Tijdens gesprekken met schoolbesturen is gebleken dat er belangstelling is voor de Bibliotheek op School. Dit concept heeft grote effecten op de lees- en taalvaardigheid van de kinderen en is dus uitermate geschikt voor de scholen. Door de intensieve samenwerking tussen school en bibliotheek wordt de taalvaardigheid van de leerlingen groter en uiteindelijk zal hierdoor de laaggeletterdheid in de gemeente fors afnemen. Door een goede taalvaardigheid is de burger zelfredzaam en kan deze goed zijn weg vinden in de maatschappij.

De scholen zijn enthousiast over deze manier van samenwerking met de bibliotheek en zien de positieve effecten. Wel zijn ze bezorgd over de kosten van dit project. Scholen hebben nooit hoeven bijdragen aan de kosten van de bibliobus. Wel betalen scholen voor de educatieve diensten van de bibliotheek, en het project Bibliotheek op School is hierop geen uitzondering. Landelijk onderzoek heeft meermaals aangetoond dat het uiteindelijke effect van het vergroten van de taal- en leesvaardigheid enorm groot is. Omdat dit ook een heel gunstige resultaten oplevert voor de gemeente is het zeer wenselijk dat de gemeente samen met het onderwijs en de bibliotheek de haalbaarheid van dit project blijft volgen.

In november 2012 zijn twee pilots van de Bibliotheek op School gestart: in de Jacobusschool in Valburg en de Willibrordusschool in Herveld. De eerste ervaringen en resultaten zijn in het voorjaar van 2013 gedeeld vanuit de scholen en de bibliotheek met de wethouder van cultuur van de gemeente. De conclusie van die bijeenkomst was zeer positief en de scholen zien graag een mogelijke voortzetting van dit geslaagd concept.

Zie bijlage II: 'Meer lezen, beter in taal' voor meer informatie over het effect op de leerprestaties van de Bibliotheek op school.

Minder mobiele (oudere) mensen

Een andere mogelijkheid is de 'Bibliotheek aan Huis', voor mensen die niet goed in staat zijn om zelfstandig een bibliotheek te bezoeken. Een bibliotheekmedewerker gaat in gesprek met de klant en brengt in kaart wat de klant graag wil lenen. Een vrijwilliger brengt materialen thuis en haalt deze op. Ook kan er groepsgewijs een aanbod van de 'Bibliotheek aan Huis' worden verzorgd, bijvoorbeeld vanuit een kernpunt, dorps huis of verzorgingstehuis. Zo wordt groepsgewijs aandacht gegeven en de mogelijkheid geboden om hiervan gebruik te maken.

Ook kunnen vrijwilligers worden ingeschakeld om mensen op te halen en op speciale tijden naar de bibliotheek te brengen, waar ze een kopje koffie kunnen drinken, andere mensen kunnen ontmoeten en materialen kunnen bekijken en lenen. Wellicht kan hiervoor gebruik gemaakt worden van de Boodschappen PlusBus die mensen vanaf 55 jaar begeleidt bij het boodschappen doen en bibliotheekbezoek. Om deze dienst goed in te kunnen vullen is echter een goede spreiding van vestigingen over de gemeente van groot belang.

Laaggeletterdheid

In samenwerking met het ROC werkt de bibliotheek ondersteunend aan het bestrijden van laaggeletterdheid. Groepen cursisten komen op bezoek bij de bibliotheek en ervaren de laagdrempeligheid en mogelijkheden van een bibliotheek. De bibliotheek speelt een grote rol,

organiseert activiteiten om het lezen te leren en plezier in het lezen te verkrijgen. Het lezen stimuleert indirect de taalontwikkeling.

Digitale ontwikkeling

We leven in het tijdperk waarin de collectie zowel fysiek als digitaal beschikbaar is. Welke ontwikkelingen dit verder met zich meebrengt en hoe snel ontwikkelingen zullen gaan (bijvoorbeeld: over 5 á 10 jaar alleen nog maar e-books?), dat is vooralsnog niet bekend.

De bibliotheek biedt een schat aan informatie en bronnen meer dan Google, omdat een bibliotheek toegang biedt tot geordende en vindbare bronnen, zoals de krantenbank en de consumentengids. Bibliothecarissen en leesmediaconsulenten zijn geschoold in het vinden van betrouwbare informatie. In (literaire) activiteiten wordt gebruik gemaakt van sociale media. Ook wordt de ontmoeting tussen mensen bevorderd door samen te komen en kennis uit te wisselen op het gebied van verhalen vertellen, schrijven en boeken.

Dekkend aanbod bibliotheekwerk

Aan het ter beschikking stellen van een exploitatiesubsidie aan de Bibliotheek wordt door de gemeente Overbetuwe verschillende voorwaarden gesteld. Door de vermindering van de exploitatiesubsidie zal hier in mindere mate aan kunnen worden voldaan:

- er moet worden gezocht naar aansluiting met voor- en vroegschoolse voorzieningen en het onderwijs, gericht op het bevorderen van taalontwikkeling en het stimuleren van lezen;
door besparing op personeel zal aan deze voorwaarde gedeeltelijk kunnen worden voldaan.
- het, in samenwerking met andere instellingen, bestrijden van laaggeletterdheid;
door besparing op personeel kan deze dienstverlening niet langer worden uitgevoerd.
- speciale aandacht geven aan een optimale bereikbaarheid van de bibliotheekvoorzieningen voor ouderen en mensen met een beperking;
door sluiting van bibliotheek Elst zal de bereikbaarheid afnemen. Deze groep kan wel worden bediend voor Bibliotheek aan Huis.
- zoeken naar verbindingen met aanbieders van culturele activiteiten, gericht op 'meedoen' en 'ontmoeting'. Uitgangspunt hierbij is dat volwassenen hun eigen activiteiten bekostigen;
er zal niet voldoende personele formatie zijn om dit vorm te geven
- de bibliotheek bereikbaar (toegankelijk en betaalbaar) houden voor alle burgers;
de toegankelijkheid zal afnemen omdat er geen optimale spreiding van bibliotheken in het werkgebied kan worden bereikt. Ook moeten de openingstijden worden beperkt.
- nieuwe producten en diensten ontwikkelen die aansluiten op de beschikbaarheid van nieuwe media;
de Bibliotheek volgt de landelijke ontwikkelingen op de voet.
- een behoeftegericht aanbod op lokaal niveau realiseren: dienstverlening die aansluit op de wensen en de samenstelling van de bevolking;
dit kan slechts voor bepaalde doelgroepen worden gerealiseerd door de beperkte aanwezigheid van bibliotheekvoorzieningen.
- het accent voor de toekomst van het bibliotheekbeleid leggen op de versterking van de relatie tussen de bibliotheek en onderwijs en educatie.
de Bibliotheek zou graag het concept 'Bibliotheek op School' verder uitzetten in het werkgebied. De kosten voor het onderwijs vormen hierbij echter een probleem.

4. Mogelijke besparingen per bibliotheekvestiging

De opgelegde forse bezuiniging van 10% (€ 86.000) en het structurele exploitatietekort van € 60.000, heeft direct een grote impact op de huidige bibliotheken in de gemeente. Het toepassen van de kaasschaafmethode volstaat niet; er zijn structurele maatregelen nodig. Daar waar mogelijk, zal bespaard moeten worden op huisvestings- en personeelskosten. De mogelijke besparingen per bibliotheekvestiging zijn hieronder weergegeven.

Heteren

De voorkeur van de Bibliotheek gaat uit naar het sluiten van de vestiging in Heteren. Dit is echter alleen mogelijk als het huurcontract van deze vestiging kan worden opgezegd. Het concept 'Bibliotheek op School' past zeer goed in de Brede School De Vogeltuin. De situering in de Brede School biedt bovendien kansen voor nog betere samenwerking met alle basisscholen en de kinderen buitenschoolse opvang. De bibliotheek is door het openbare, neutrale karakter de verbindende factor tussen de kinderen en ouders van de diverse instellingen: basisscholen, peuterspeelzalen en de kinderopvang van de SKAR.

Er is echter een huurovereenkomst aangegaan met de gemeente Overbetuwe, die loopt tot en met 2020, waardoor deze bezuiniging niet kan worden gerealiseerd.

Mogelijke besparing door sluiting van bibliotheek Heteren¹

Huisvestingskosten

Huur	40.000
Schoonmaak	6.000
Belastingen / Heffingen	600
Beveiliging	700
Telefoon en communicatie	4.300
	51.600

Personeelskosten

Salariskosten frontoffice	42.500
Salariskosten vervangende bibliotheekdienstverlening	- 15.000
Uitzend	2.500
	29.500

Totale besparing	81.100
-------------------------	---------------

Zetten

De bibliotheek in Zetten wordt druk bezocht en heeft een belangrijke rol voor de inwoners van dit dorp en de andere kernen in de omgeving. Ongeveer 50 % van de leners woont niet in Zetten. De bibliotheek heeft een duidelijk regionale functie en is een belangrijk ontmoetingspunt in het dorp en vergroot de leefbaarheid. We verwachten niet dat de inwoners van Zetten en omstreken hun weg naar een van de andere bibliotheken van Overbetuwe zullen gaan vinden. Dit pleit voor een volwaardige bibliotheekvestiging in Zetten. Bovendien heeft Zetten een redelijk groot (regionaal) winkelaanbod, en een bibliotheek in het dorp vergroot de economische aantrekkingskracht nog verder.

In Zetten is de bibliotheek zeer gedateerd en nodig aan vervanging toe. Door de jarenlange onzekerheid met betrekking tot de toekomst van dit pand is alleen het noodzakelijke onderhoud uitgevoerd. De hypothecaire lasten zijn in verhouding hoog en de bibliotheek is groot. Het

bibliotheekpand is te koop gezet en de bibliotheek heeft een huurvrij alternatief gevonden, in samenwerking met andere partijen. Als de bibliotheek elders gehuisvest wordt, kan een bezuiniging plaatsvinden op zowel huisvesting- als personeelslasten.

Het is echter onduidelijk wanneer dit pand kan worden verkocht, dus de bezuiniging is niet op korte termijn te realiseren. Het pand in Zetten is te koop gezet, maar de financieringslasten zijn niet in verhouding met de waarde van het pand, waardoor verkoop wordt bemoeilijkt. Dit is ontstaan doordat de gemeente Valburg bij de bouw van de Wanmolen een eenmalige subsidie kon verkrijgen op de realisatie van de bibliotheek. Er moet bij afstoot van het pand dekking worden gevonden voor de resterende hypotheekschuld.

Mogelijke besparing door andere locatie in Zetten¹

Huisvestingskosten

Rente en afschrijving	35.000
Kosten vervangende huisvesting ¹	-15.000
Schoonmaak	2.500
	22.500

Personeelskosten

Salariskosten frontoffice	31.500
	31.500

Totale besparing	54.000
-------------------------	---------------

Elst

Door de onmogelijkheid om op korte termijn de huisvestingssituatie in Heteren en Zetten aan te passen, zijn we genooddaakt de bibliotheek in Elst te sluiten. Het gebouw in Elst is een courant pand dat naar verwachting wel verkocht kan worden binnen afzienbare termijn. De bibliotheek is nu gesitueerd midden in het centrum, waardoor mensen hun winkelbezoek combineren met een bezoek aan de bibliotheek en vice versa. Dit gebeurt niet alleen door mensen in Elst, maar ook door inwoners van omliggende dorpen, die voor onder andere de boodschappen naar Elst komen. Gezien de aanloop en het aantal bezoekers en uitleningen (zie bijlage III) is een bibliotheekvestiging hier zeker gewenst. Ook zal het een stimulans vormen voor de economie in het dorp.

Mocht er een oplossing komen voor de huisvestingsproblemen in Heteren en Zetten, kan de Bibliotheek naar een andere kleinere en goedkopere locatie in het centrum. Door het verkopen van het pand in Elst kunnen financiële middelen vrijgemaakt worden om de transitie naar de nieuwe situatie te bekostigen. Daarnaast kunnen de jaarlijkse kosten omlaag worden gebracht door de bibliotheek in een kleinere en goedkopere locatie te huisvesten. Bovendien is een besparing op personele kosten mogelijk, waarbij de hoogte van deze besparing afhankelijk is van de nieuwe situatie. Door het grote aantal bezoekers en uitleningen blijft voldoende inzet van personeel noodzakelijk.

Mogelijke besparing door sluiting van Elst¹

Huisvestingskosten

Rente en afschrijving	40.000
Schoonmaak	13.000
Belastingen / Heffingen	2.000

Beveiliging	1.500
Energie	10.000
	66.500

Personeelskosten

Salariskosten frontoffice	43.500
	43.500

Totale besparing	110.000
-------------------------	----------------

Het is echter nog onduidelijk of en op welke termijn het pand in Elst kan worden verkocht. Naar verwachting heeft de verkoop van dit pand betere kansen dan de verkoop van het pand in Zetten.

Om de structurele besparing van €146.000 te kunnen realiseren, zijn er een aantal incidentele investeringen noodzakelijk:

Reorganisatie Bibliotheek Gelderland Zuid

Door de bibliotheek wordt een reorganisatie uitgevoerd, waarvan de eerste fase begin 2013 is afgerond. Een verdere inkrimping van het personeel en de daarmee gepaard gaande bezuiniging op de personeelskosten moet in de 2^e fase vorm krijgen. Dit wordt echter pas in 2015 geëffectueerd.

Friciekosten personeel

Kantonrechtersformule	90.000
Outplacement en juridische kosten	75.000
	165.000

Aanzuivering algemene reserve

De Bibliotheek Gelderland Zuid is een regionale instelling die het bibliotheekwerk in zes verschillende gemeenten verzorgt. Hierdoor ontstaat de verplichting naar elkaar om een voldoende algemene reserve aan te houden. Bovendien zijn er een aantal kostenposten waarop niet bezuinigd kan worden, aangezien deze organisatiebreed worden ingezet.

Er is een negatieve algemene reserve voor de gemeente Overbetuwe ontstaan doordat er jaren sprake is van een structureel tekort. De reserve zal eenmalig moeten worden aangezuiverd.

Totaal aan exploitatietekorten	200.000
	200.000

Totale frictiekosten	365.000
-----------------------------	----------------

5. Conclusie en Advies

Conclusie

Vanuit een veranderende maatschappij, afgestemd op het beleid van de gemeente, rekening houdend met de ingezette bezuiniging door de gemeente en denkend vanuit de functies van de bibliotheek, wordt er weergegeven waar mogelijkheden en onmogelijkheden zich bevinden met betrekking tot de bibliotheekvestigingen.

Een totale besparing van € 146.000 op het subsidiebedrag voor de bibliotheek is op dit moment alleen te realiseren als de Bibliotheek Elst wordt gesloten, waarbij het pand wel eerst moet worden verkocht. Gezien de contractuele verplichting bij Heteren en de hoge hypotheek waarmee het pand in Zetten is belast, is er op dit moment geen andere mogelijkheid.

De Bibliotheek betreurt dit zeer. Het zoeken naar een nieuwe toekomstige infrastructuur is van groot belang. Er zijn nieuwe, eigentijdsde vormen van bibliotheekdienstverlening mogelijk, daarom geeft de bibliotheek het volgende advies.

Advies

De Bibliotheek adviseert het College en de Raad om een goede spreiding van de bibliotheken in de gemeente te ondersteunen, zodat er in het uitgestrekte gebied van de gemeente Overbetuwe verantwoord en passend bibliotheekwerk kan worden geleverd. Op die manier kan er ook aan de subsidievoorwaarden van de gemeente worden voldaan en worden de doelstellingen om een goede rol als bibliotheek in de samenleving te spelen, gerealiseerd.

Dit zou betekenen dat er in zowel Elst als Zetten een kleinere vestiging op een andere locatie mogelijk zou moeten worden gemaakt. Een kleinere bibliotheek, mogelijk met andere organisaties gehuisvest in een pand. In Heteren is een Bibliotheek op School zeer passend.

Mogelijkheid Elst

Het pand in Elst wordt verkocht. De bibliotheek zou zich graag huisvesten in Elst in een Multifunctioneel Centrum. Wat betreft inzet personeel kan mede gebruik worden gemaakt van bijvoorbeeld mensen die worden geworven door werkcoaches van de gemeente. Een multifunctioneel centrum heeft als voordeel dat de bibliotheek open is wanneer het gebouw open is. Doordat er meerdere organisaties in een gebouw zitten, wordt de toegankelijkheid en veiligheid vergroot.

Vraag: Kan de gemeente hierin iets betekenen, voor zowel inzet personeel via werkcoaches als een ruimte in een multifunctioneel centrum waarbij de bibliotheek geen huur hoeft te betalen?

De bibliotheek trekt daarentegen enorm veel bezoekers en heeft hierdoor economische waarde voor andere organisaties. Hiermee kan een huurbedrag worden gecompenseerd.

Heteren

In Heteren is het concept 'de Bibliotheek op School' zeer passend.

Vraag: Kan de gemeente ervoor zorgdragen dat het huidige huurcontract wordt gewijzigd?

Zetten

In Zetten wordt het pand verkocht en gaan we eveneens naar een multifunctioneel centrum. Hierover vinden al reeds gesprekken plaats.

De Bibliotheek op School

Dit concept wordt zeer gewaardeerd binnen de onderwijsinstellingen. In de gemeente Overbetuwe zijn de twee pilotscholen heel erg enthousiast. Dit concept verdient verdere uitrol in de gemeente Overbetuwe. De uitdaging is om een betaalbare dienstverlening aan de onderwijsinstellingen te kunnen aanbieden.

De Bibliotheek aan Huis

Deze vorm van dienstverlening kan worden vervolgd en worden uitgebreid, zowel individueel als groepsgewijs.

Bijlage I Beleidsplan de Bibliotheek Gelderland Zuid 2011-2016

Bijlage II Brochure Kunst van Lezen 'Meer lezen, beter in taal'

ⁱ Prijsniveau 2012

ⁱⁱ De kosten van vervangende huisvesting zijn geschat aangezien de nieuwe locatie nog niet bekend is.

Bijlage III

Jaarcijfers vestigingen Overbetuwe 2011

Bezoekers	2010	2011	% verschil 2011 t.o.v. 2010	Landelijke tendens*
Elst	87.110	89.417		
Heteren	35.904	33.040		
Zetten	39.729	39.203		
Totaal	162.743	161.660	-0,67%	niet bekend

De leentermijn is miv 1 januari 2011 verlengd van 3 naar 4 weken, waardoor mensen minder frequent een bezoek aan de bibliotheek brengen (gem. vier bezoeken minder per jaar).

In de maand februari 2011 zijn de vestigingen drie aaneengesloten dagen dicht geweest i.v.m. een nieuw bibliotheeksysteem.

Zichtbare trend van bezoek vestiging naar digitale omgeving (internet). Reserveren en verlengen gebeurt ook steeds meer via internet.

In september zijn alle vestigingen 1 dag minder open.

Leden	2010	2011	% verschil 2011 t.o.v. 2010	Landelijke tendens*
Alles-in-een Jeugd	5.907	6.395		
Scholieren*	1.396	1.007	1,4%	0,63%
Alles-in-een Volwassenen	3.723	3.408		
Mini	244	298	-6,6%	-0,24%
Instellingen Groot	76	67		
Instellingen Klein	-	19		
Diversen**	62	77		
	11.408	11.271	-1,2%	0,2%

* Onder de scholierenpassen zijn ook alle Biebsearch abonnementen opgenomen (ook van docenten).

** Diversen is incl. zomerabonnementen, ROC Taalabonnementen, BAH, Schippers, Speciale leners, personeel e

Uitleningen	2010	2011	% verschil 2011 t.o.v. 2010	Landelijke tendens*
Elst	195.373	209.856		
Heteren	52.815	59.270		
Zetten	101.554	97.157		
Totaal	349.742	366.283	4,7%	-8,3%

Bezit	2010	2011	% verschil 2011 t.o.v. 2010	Landelijke tendens*
Elst	38.018	38.194		
Heteren	12.905	13.069		
Zetten	18.770	19.349		
Totaal	69.693	70.612	1,3%	-2,7%

* gemiddelde procentuele wijziging per jaar o.b.v. de Nederlandse Openbare Bibliotheekstatistieken 2008-2009.

MEER LEZEN, BETER IN TAAL

Effecten van lezen op taalontwikkeling

**MEER LEZEN,
BETER IN TAAL**

Effecten van lezen op de taalontwikkeling

Derde druk: december 2011

COLOFON

OPDRACHTGEVER

Kunst van Lezen

TEKST

Sardes: Kees Broekhof

EINDREDACTIE

Anette Heideman

FOTO'S

Jørgen Koopmanschap

Diverse bibliotheken

VORMGEVING

Lijn 1, Haarlem

DRUK

Drukkerij Edauw + Johannissen, Den Haag

TOELICHTING KUNST VAN LEZEN

In 2011 zijn zeven brochures uitgebracht in het kader van het leesbevorderingsprogramma Kunst van Lezen:

- Bibliotheek op de Basisschool
- Het plezier in lezen staat voorop
- Meer lezen, beter in taal
- Werken aan netwerken
- SchoolBiEB 's-Hertogenbosch
- BoekStart. Een strategisch verhaal
- Meer voorlezen, beter in taal

De professionele samenwerking tussen bibliotheek, gemeente en andere instellingen om leesbevordering voor kinderen breed te borgen in beleid is de rode draad die door alle brochures loopt.

Het ministerie van OCW heeft in 2008 het programma Kunst van Lezen geïnitieerd. De minister heeft Stichting Lezen en het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken opdracht gegeven het programma te coördineren. Kunst van Lezen kent op dit moment vier programmalijnen:

> Invoeren en continueren BoekStart

BoekStart is een leesbevorderingsprogramma voor baby's. Het doel is om ouders van baby's intensief met kinderboeken en het voorlezen daarvan in aanraking te brengen door ze actief te binden aan de plaatselijke Openbare Bibliotheek. Het vervolgprogramma *BoekStart in de kinderopvang* is erop gericht om als bibliotheek professioneel samen te werken met kinderdagverblijven en peuterspeelzalen.

> Faciliteren de Bibliotheek op school

Kunst van Lezen stimuleert duurzame samenwerking op het gebied van leesbevordering tussen bibliotheken en basisscholen. Vanaf 2012 wordt dit in breder verband voortgezet als de *Bibliotheek op school*. De *Bibliotheek op school* is een volwaardige schoolbibliotheek die geborgd is in het beleid van zowel de bibliotheek als de basisschool. Kunst van Lezen gaat zich tevens richten op het voortgezet onderwijs.

> Kennismaking cultuurhistorische canon

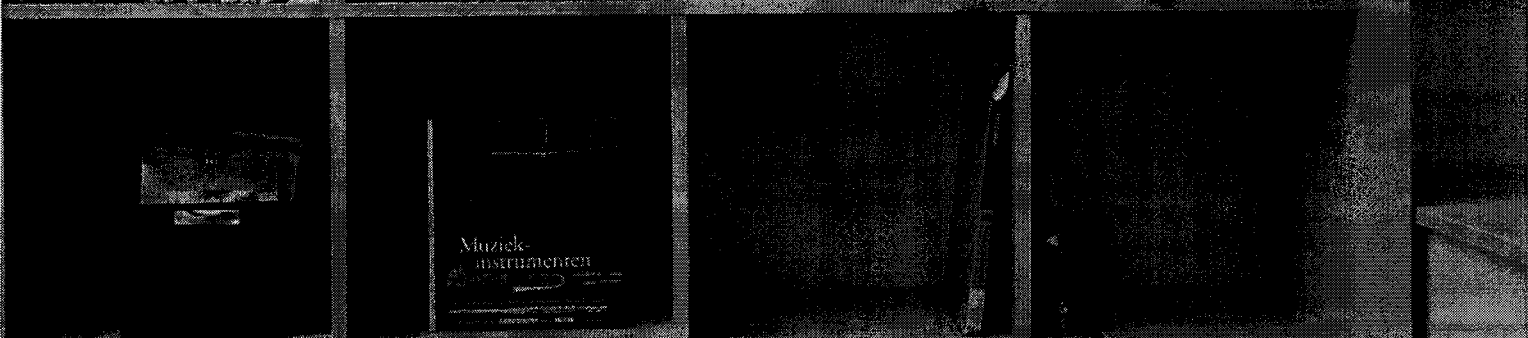
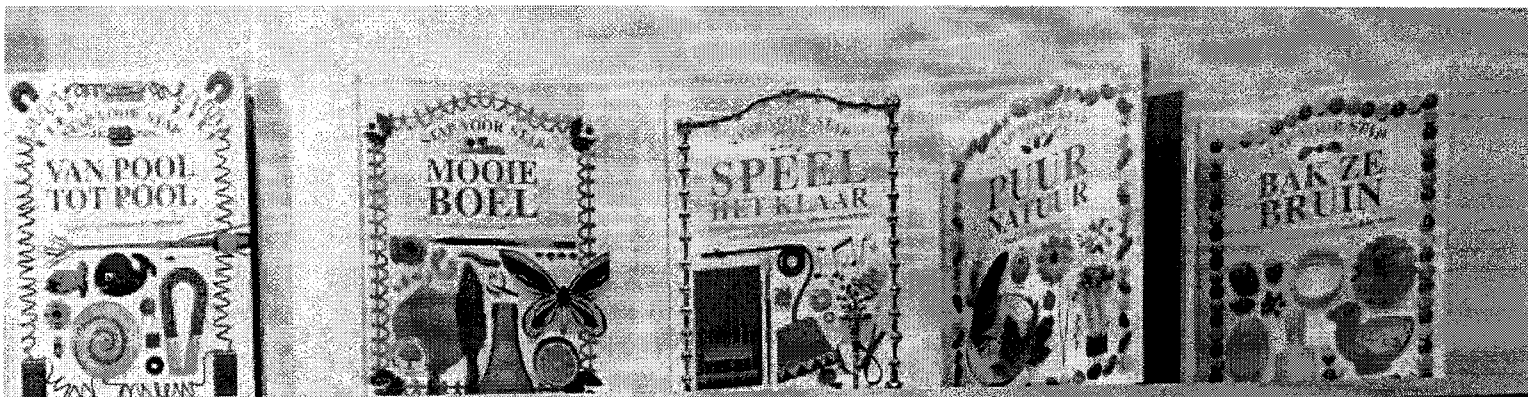
Voor de programmalijn Kennismaking met de cultuurhistorische canon van de Commissie van Oostrom, aan de hand van Nederlandstalige (jeugd)literatuur, worden de vijftig benoemde canonvensters vanuit een literair perspectief toegankelijk gemaakt voor het onderwijs.

> Landelijk dekkende voorziening van netwerken

Ter ondersteuning van de genoemde programmalijnen wordt gewerkt aan een landelijk dekkende voorziening van lokale en bovenlokale netwerken leesbevordering.

Op www.kunstvanlezen.nl staat meer informatie over het project.

Leesbevordering is te omschrijven als: het stimuleren van het ontwikkelen van de leesmotivatie en de literaire competentie van kinderen (0-12) en jongeren (12-18). Belangrijk uitgangspunt daarbij is het continu aanbieden van activiteiten en projecten op het terrein van leesbevordering (de doorlopende leeslijn). Met het 'ontwikkelen van leesmotivatie' doelen we op (les)activiteiten die kinderen en jongeren zoveel mogelijk positieve leeservaringen laten opdoen, zodat ze plezier in lezen krijgen en houden. Onder 'literaire competentie' verstaan we: het mee kunnen praten over boeken, de weg kunnen vinden in het brede aanbod van boeken, kennis hebben van de kenmerken van boeken (genres en dergelijke) en een eigen oordeel over boeken kunnen geven. Het gaat hierbij om kinder-, jeugd- en volwassenenliteratuur.

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING 7

**1 | ACHTERGROND:
DE TAALONTWIKKELING OP SCHOOL 9**

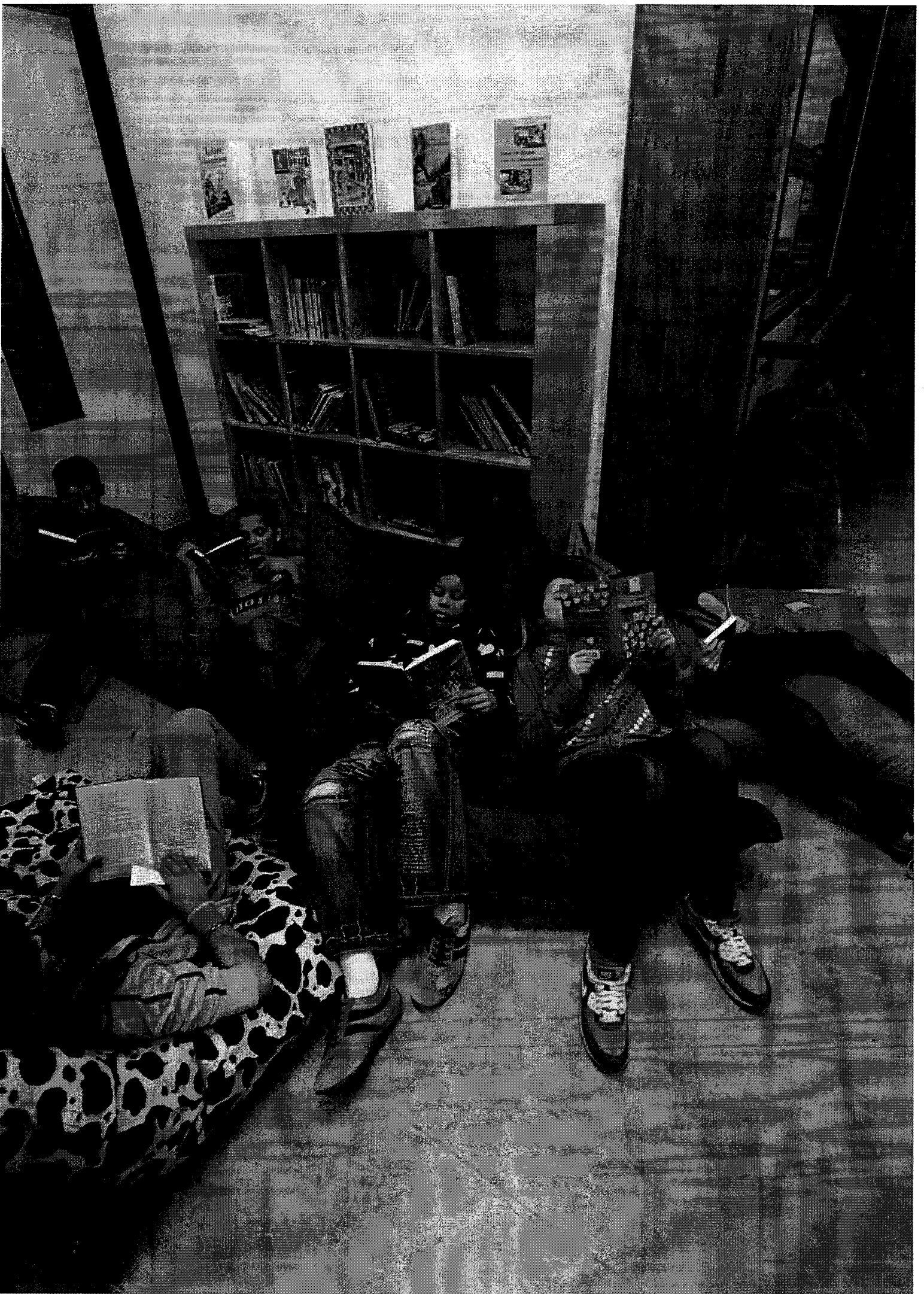
2 | EFFECTEN VAN VRIJ LEZEN 11

**3 | DE DOORGAANDE LIJN:
HET BELANG VAN EEN LEVEN LANG LEZEN 16**

4 | DE OPBRENGST VAN DE SCHOOLBIBLIOTHEEK 17

5 | HOE NU VERDER? 18

**BIJLAGE
BRONNEN 20**

INLEIDING

Bibliotheken en basisscholen: een veranderende context

Scholen en bibliotheken werken al lang op een heel vanzelfsprekende manier samen. Scholen vinden de bibliotheek belangrijk want 'lezen is belangrijk'. En voor bibliotheken is de school een centrale plek om te werken aan educatieve doelstellingen. De laatste tijd is het vanzelfsprekende karakter van deze samenwerking aan het veranderen.

De bibliotheek wordt steeds meer aangesproken op de opbrengsten die zij realiseert. Net als bibliotheken gaan ook scholen meer letten op hun resultaten, met name op het gebied van taal en rekenen. Scholen zullen hierdoor minder geneigd zijn te investeren in activiteiten die niet direct bijdragen aan hun resultaten. 'Lezen voor de lol' kan vanuit dit perspectief opgevat worden als overbodige luxe. Dit raakt direct aan het bestaansrecht van de samenwerking met de bibliotheek. Bibliotheacarissen gaan daarom op zoek naar argumenten om beter aan te sluiten bij de taakopvatting van de school en om het belang van hun eigen werk te onderbouwen. De centrale vraag daarbij is: is lezen belangrijk genoeg om niet op te bezuinigen, maar om juist meer in te investeren? Het antwoord op die vraag is eenduidig: ja, zo belangrijk is lezen inderdaad. En de volgende vraag is dan: hoe kan de bibliothecaris dit aan de school duidelijk maken? De opmars van de schoolbibliotheek, onder andere in het kader van Kunst van Lezen, biedt kansen om deze opbrengsten in een een-op-een-samenwerking met de school in kaart te brengen.

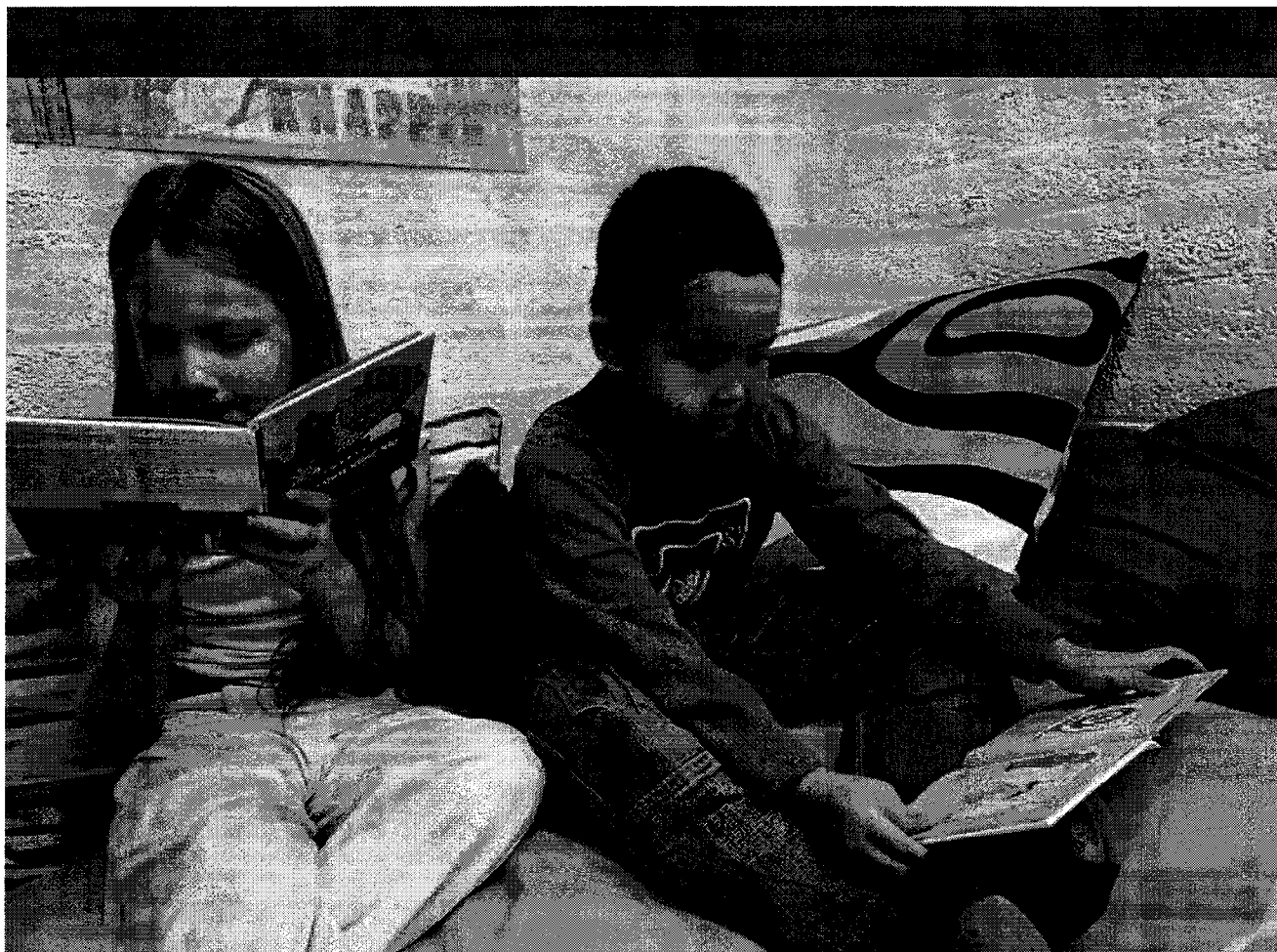
De meerwaarde in beeld

Deze brochure biedt achtergronden over de betekenis van lezen voor de taalontwikkeling en handvatten om de samenwerking tussen bibliotheek en school een stevige basis te geven. Deze brochure laat zien wat de meerwaarde van het bibliotheekwerk in de school kan zijn. De nadruk ligt daarbij op de effecten van vrij lezen op de taalontwikkeling, want dit is precies het gebied waar de doelstellingen van de school en de bibliotheek elkaar overlappen. De bibliotheek kan de school helpen om de resultaten voor taal te verbeteren, door in samenwerking met de school kinderen te stimuleren om veel te lezen, op school en thuis. Er is veel bewijs uit onderzoek waaruit blijkt dat vrij lezen een sterk positief effect heeft op de taalontwikkeling van kinderen. De Amerikaanse onderzoeker Stephen Krashen heeft veel van dit onderzoek samengebracht in zijn boek *The Power Of Reading*. Deze brochure is dan ook voor een flink deel op deze publicatie gebaseerd. Daarnaast is informatie opgenomen uit Nederlands onderzoek naar de effecten van lezen en uit onderzoek naar de effecten van schoolbibliotheken op leerresultaten.

Inhoud van deze brochure

Hoofdstuk 1 gaat over de taalontwikkeling op school en de relatie tussen de achtergrond van leerlingen en hun woordenschatontwikkeling. Deze informatie is belangrijk voor het maken van keuzes in taalbeleid. Dit wil

Is lezen belangrijk
genoeg om niet op
te bezuinigen, maar
om juist meer in te
investeren?
Het antwoord op die
vraag is eenduidig:
ja, zo belangrijk is
lezen inderdaad.

Van bibliotheken wordt steeds meer verwacht dat zij kunnen aangeven welke bijdrage zij leveren aan de centrale doelstellingen van de school. Die bijdrage loopt via het vrij lezen naar de taalprestaties van de leerlingen.

overigens niet zeggen dat deze informatie gemeengoed is voor scholen. Met name de kwantitatieve kant van het woordenschatonderwijs is ook voor veel leerkrachten onbekend terrein.

In hoofdstuk 2 gaan we in op de bevindingen uit wetenschappelijk onderzoek naar de effecten van vrij lezen en de waarde van lezen voor de taalontwikkeling van kinderen. In de praktijk blijkt dat scholen dit een enorme eye-opener vinden. Ook het derde hoofdstuk, 'De doorgaande lijn', biedt onderbouwing voor vrij lezen als basis voor de taalontwikkeling. Deze informatie komt uit een recent proefschrift van de Nederlandse onderzoekster Suzanne Mol.

Hoofdstuk 4 gaat over de opbrengst van de schoolbibliotheek en is in eerste instantie bedoeld voor de bibliothecaris zelf. Ook al is het type onderzoek dat hier wordt beschreven niet haalbaar om zelf uit te voeren, het is toch nuttig om te weten dat dergelijk onderzoek bestaat en dat het duidelijke inzichten oplevert. Het is aan de bibliothecaris om te bepalen hoe nuttig het is om deze informatie te delen met de school. In hoofdstuk 5, 'Hoe nu verder?', wordt de rode draad in de argumentatie voor bibliotheekwerk in samenwerking met de school nog eens samengevat. ■

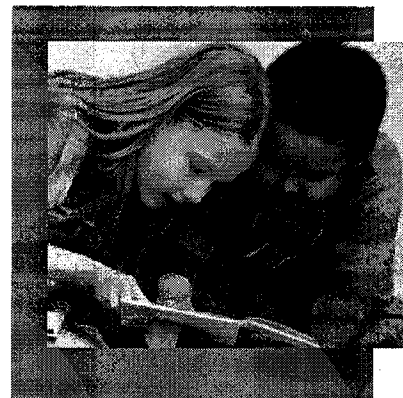
1 | ACHTERGROND: DE TAALONTWIKKELING OP SCHOOL

Voor de schoolloopbaan van de leerlingen zijn de belangrijkste onderdelen van de taalontwikkeling op school: technisch lezen, woordenschat en begrijpend lezen. De reden hiervoor is eenvoudig: elk van deze drie onderdelen is een voorwaarde om kennis uit teksten te verwerven. De meeste maatregelen die scholen nemen om de opbrengsten op het gebied van taal te verbeteren richten zich dan ook op een van deze drie onderdelen. De basis voor de schoolse taalontwikkeling wordt gelegd in de onderbouw, waar het technisch lezen wordt voorbereid via interactief voorlezen, gesprekken, stimulering van fonemisch bewustzijn (klank-let-terkoppeling) en uitbreiding van de woordenschat. In groep 3 staat het technisch lezen centraal, vaak in combinatie met woordenschatuitbreiding en begrijpend lezen. Vanaf groep 4 nemen de investeringen in (voortgezet) technisch lezen geleidelijk af en komt steeds meer nadruk te liggen op begrijpend lezen en verdere uitbreiding van de woordenschat. Scholen die dit serieus aanpakken hebben een expliciete doorgaande lijn in de didactiek voor woordenschat en begrijpend lezen van groep 1 tot en met groep 8. Uiteraard krijgt de aandacht voor begrijpend lezen op verschillende manieren vorm in de groepen; pas vanaf groep 5, als het technisch lezen vlot genoeg verloopt, wordt er met een methode voor begrijpend lezen gewerkt.

Sociale achtergronden

Het spreekt voor zich dat vooral kinderen uit gezinnen waar niet veel wordt gesproken en voorgelezen profijt hebben van taalstimulerende maatregelen op school. Kinderen die thuis helemaal geen Nederlands horen, hebben minder gelegenheid om thuis hun beheersing van de Nederlandse taal te ontwikkelen. Dit kan echter voor een belangrijk deel gecompenseerd worden als de ouders in hun eigen taal veel praten met hun kinderen, op een uitdagend niveau. Kinderen verwerven dan een goede beheersing van hun moedertaal, waarna de 'transfer' naar het Nederlands gemakkelijker verloopt. Dit is wat leerkrachten tot hun verbazing zien bij Poolse kinderen, die zich het Nederlands vaak veel sneller eigen maken dan bijvoorbeeld Turkse of Marokkaanse kinderen die 'nota bene in Nederland geboren zijn'. Dit is voor een deel het gevolg van de hogere opleiding van Poolse ouders. Hetzelfde geldt voor kinderen van hoger opgeleide vluchtelingen.

In de kadertekst is te zien hoeveel invloed de sociale achtergrond kan hebben op de woordenschatontwikkeling van kinderen. Alleen al in de eerste vier levensjaren, die zo bepalend zijn voor de ontwikkeling van kinderen, gaat het tussen de drie categorieën om verschillen van miljoenen woorden. Dat zijn overigens niet allemaal verschillende woorden (zoveel verschillende woorden bestaan niet eens). Het is niet moeilijk voor te stellen wat de gevolgen hiervan zijn voor de taalontwikkeling. Daar komt bij dat de kinderen in de hoger opgeleide gezinnen niet alleen veel meer woorden horen, maar ook meer woorden uit verschillende categorieën. Deze woorden hebben niet alleen te maken met het hier en nu,

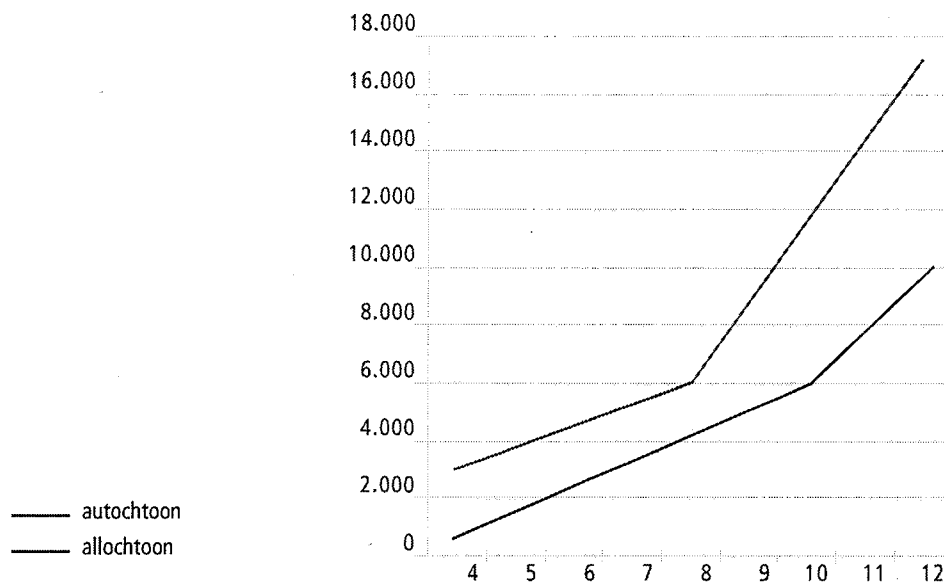
Sociale achtergrond en woordenschat

- Een kind uit een gezin met ongeschoolde/laaggeschoolde ouders hoort ca. 615 woorden per uur.
- Een kind uit een gezin met ouders met een redelijke opleiding hoort 1.251 woorden per uur.
- Een kind uit een gezin met hoogopgeleide ouders hoort 2.153 woorden per uur.

Bron: Hart & Risley (1995),
*Meaningful Differences in the
Everyday Experience of Young
American Children.*

maar ook met gebeurtenissen elders en op andere momenten. Deze kinderen krijgen dus meer mogelijkheden om te leren hoe je via de taal de wereld kunt beschrijven en begrijpen.

GRAFIEK 1 | WOORDENSCHATOMVANG OP VERSCHILLENDE LEEFTIJDEN

Bron: Appel, Kuiken & Vermeer (2001), *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs*.

Leerlingen met een te kleine woordenschat leren ca. 750-1.000 woorden per jaar door gerichte woordenschatstimulering. Dat is onvoldoende om een grote achterstand in te lopen. Via incidentele woordenschatverwerving is extra winst te boeken.

Grafiek 1 laat het verschil zien in de gemiddelde omvang van de receptieve woordenschat (woorden die bekend zijn, maar niet per se actief gebruikt worden) van allochtone en autochtone kinderen in de basisschool. Bij binnenkomst op de basisschool is er al sprake van een verschil van 2.000 woorden. Aan het einde van de basisschool is het verschil opgelopen tot 7.000 woorden. Interessant aan deze grafiek is de knik bij 6.000 woorden: dat is de basiswoordenschat die kinderen moeten beheersen om zelf de betekenis van woorden uit teksten te kunnen afleiden. Vanaf dat moment maakt de groei van de woordenschat een flinke spurt. De allochtone kinderen bereiken dit niveau twee jaar later; ook hun woordenschat groeit sneller vanaf dat moment, maar niet voldoende om het verschil in te halen.

Om in de eerste schooljaren een achterstand van 2.000 woorden in te halen, moeten kinderen 3.000 woorden leren: 1.000 om niet verder achter te gaan lopen (autochtone leerlingen leren immers ook nieuwe woorden) en 2.000 om de kloof te overbruggen. Als dat in een schooljaar zou moeten gebeuren, betekent dat 75 nieuwe woorden per week, oftewel 15 woorden per dag. Om dit te bereiken via *intentioneel* woordenschatonderwijs wordt als onhaalbaar gezien. Over het algemeen hanteert men 25 woorden per week als standaard voor gerichte woordenschatstimulering. Let wel, deze standaard betekent 1.000 nieuwe woorden per jaar, dus voor allochtone kinderen is dit ruimschoots onvoldoende om hun achterstand in te lopen. Er zal dus ook op een andere manier woordenschatwinst geboekt moeten worden. Dat kan via *incidentele* woordenschatverwerving, dat wil zeggen: door woorden te leren terwijl je luistert naar een verhaal of terwijl je een tekst leest over een onderwerp dat je interesseert. Over deze andere manier, en de effecten ervan op verschillende facetten van de taalontwikkeling, gaat het volgende deel van deze brochure. ■

2 | EFFECTEN VAN VRIJ LEZEN

De Amerikaanse onderzoeker Stephen Krashen heeft veel onderzoek verricht naar de effecten van vrij lezen op de taalontwikkeling. Naast eigen onderzoek heeft hij een groot aantal studies van andere onderzoekers op dit gebied met elkaar vergeleken. Krashen concludeert dat vrij lezen in verschillende verschijningsvormen een positief effect heeft op de ontwikkeling van begrijpend lezen, spelling, schrijven, grammatica en woordenschat.

Krashen vergeleek onder andere 54 wetenschappelijke studies naar de scores op begrijpend lezen van scholen die vrij lezen op het programma hadden en scholen die niet aan vrij lezen deden. In 51 van de 54 onderzoeken bleek dat de leerlingen op de vrij-lezen-scholen beter dan of even

'Je kunt stellen dat het
lezen van boeken een
oorzaak is van leesbaar-
digheid en niet slechts
een teken ervan'.

(Anderson, Wilson
& Fielding, 1988)

Zelf onderzoek doen

Er is een eenvoudige test om de relatie tussen vrij lezen en woordenschat in beeld te brengen: de schrijversnamentest. Leerlingen kruisen op een lijst met namen aan welke namen zij herkennen als schrijversnamen. Leerlingen die veel namen herkennen, lezen meer en scoren hoger op woordenschat dan leerlingen die weinig namen herkennen.

goed scoorden in begrijpend lezen als de leerlingen op de andere scholen. Het effect werd sterker naarmate het programma langer liep: vrij-lezen-programma's die langer dan een jaar uitgevoerd werden leidden bijna zonder uitzondering tot hogere scores op begrijpend lezen.

De effecten van vrij lezen op begrijpend lezen gelden voor zowel autochtone als allochtone leerlingen. Krashen verwijst naar drie onderzoeken van Warwick Elly waarin leerlingen Engels als tweede taal leerden (vergelijkbaar met NT2-leerlingen in Nederland). In deze onderzoeken kreeg een experimentele groep een programma dat bestond uit een combinatie van leeskring (samen boeken lezen en praten over boeken), stillezen en verwerkingsactiviteiten; de controlegroep kreeg traditionele taallessen. In elk van deze onderzoeken scoorden de leerlingen in de experimentele groepen (veel) hoger op begrijpend lezen dan de leerlingen in de controlegroepen. Zij scoorden bovendien ook hoger op schrijven, grammatica en woordenschat. Naarmate het programma langer duurde, werd het verschil tussen de experimentele groepen en de controlegroepen steeds groter.

Dat kinderen beter gaan lezen door veel te lezen is ook intuïtief goed te begrijpen: oefening baart kunst. Maar hoe kan het dat kinderen ook beter gaan schrijven door veel te lezen? Het onderzoek laat een duidelijk verband zien tussen lezen en schrijven, maar hoe dat verband tot stand komt is minder duidelijk. Volgens Krashen is het effect te verklaren doordat lezers zich onbewust allerlei conventies van de geschreven taal eigen maken. Ze lezen veel goed geformuleerde zinnen en raken op die manier zozeer vertrouwd met correcte grammatica, spelling en interpunctie dat zij zelf bijna niet anders meer kunnen op het moment dat zij zelf gaan schrijven: 'Volgens mij kun je zeggen dat belezen mensen bijna altijd ook heel acceptabel schrijven en dat ze het heel moeilijk vinden om slecht te schrijven' (Krashen, 2004:45).

Woordenschat

De omvang van de woordenschat van kinderen is sterk bepalend voor het niveau van begrijpend lezen dat zij bereiken. We hebben al eerder gezien dat de Nederlandse woordenschat van sommige groepen leerlingen, met name leerlingen uit anderstalige en lage sociale milieus, veel kleiner is dan die van andere leerlingen. Ook hebben we gezien dat gerichte woordenschatinstructie voor deze leerlingen onvoldoende is om de woordenschatkloof te overbruggen. Met name voor hen komt het er dus op aan dat zij hun woordenschat uitbreiden door veel te lezen.

Hoog- en laagfrequente woorden

In eerste instantie gaat het om het verwerven van de basiswoordenschat. Dit zijn de 6.000 meest gangbare ('hoogfrequente') woorden. Veel van deze woorden worden mondeling geleerd, bijvoorbeeld door gesprekken met kinderen binnen VVE-programma's en in de dagelijkse omgang op school. Daarna gaat het om minder gebruikte ('laagfrequente') woorden, zoals woorden die voorkomen in zaakvakken ('de nerf', 'het parlement') en schooltaalwoorden ('circa', 'vaststellen', 'diverse'). Om dat soort woorden te leren moeten kinderen veel lezen, want in gesprekken komen deze woorden nauwelijks voor.

In tabel 1 is te zien wat goede bronnen zijn voor laagfrequente woorden. De tabel laat zien dat bijvoorbeeld strips, maar vooral tijdschriften en kranten een goede bron zijn voor laagfrequente woorden. Een extra voordeel van kranten en tijdschriften is dat die veelal actuele informatie bevatten. Deze 'kennis van de wereld' is – net als woordenschat – een belangrijke factor voor succes in begrijpend lezen. Dit mes snijdt dus aan twee kanten.

Ook interessant om te zien is dat prentenboeken bijna net zoveel laagfrequente woorden bevatten als gesprekken tussen hooggeschoolde volwassenen. Bij prentenboeken gaat het dan om woorden als 'glippen', 'plechtig' en 'ooit'; bij gesprekken tussen volwassenen zijn het woorden als 'prestige', 'apert' en 'frauduleus'. In alledaagse gesprekken komen deze woorden nauwelijks voor. De woordenschat die in gesprekken wordt gebruikt is zo beperkt, dat kinderen er weinig nieuwe woorden van leren. In de midden- en (vooral) de bovenbouw leren kinderen de meeste woorden door te lezen. Dat is slecht nieuws voor leerkrachten die zelf graag aan het woord zijn: van hen zullen kinderen weinig nieuwe woorden leren.

TABEL 1 | LAAGFREQUENTE WOORDEN PER 1.000

GESCHREVEN TEKSTEN

Abstracts van wetenschappelijke artikelen	128.0
Kranten	68.3
Populaire tijdschriften	65.7
Boeken voor volwassenen	52.7
Strips	53.5
Jeugdboeken	30.9
Prentenboeken	16.3

TELEVISIE

Populaire shows voor volwassenen	22.7
Populaire shows voor kinderen	20.2
Tekenfilms	30.8
Sesamstraat	2.0

GESPREKKEN MET VOLWASSENEN

Getuigenverklaringen	28.4
Hooggeschoolden tegen vrienden en echtgenoten	17.3

Bron: Cunningham & Stanovich (1998), *What Reading Does For The Mind*.

Hoeveel moet je lezen om je woordenschat te laten groeien? Om deze vraag te beantwoorden kijken we eerst naar het verband tussen leesduur en aantal gelezen woorden. Tabel 2 laat zien dat als kinderen vijf minuten per dag lezen, zij jaarlijks al bijna 300.000 woorden meer lezen dan een kind dat helemaal niet leest. En een kind dat iedere dag een uur leest zit ruim boven de 4 miljoen woorden per jaar!

TABEL 2 | LEESDUUR EN -VOLUME

Aantal minuten lezen per dag	Aantal gelezen woorden per jaar
65,0	4.358.000
21,1	1.823.000
14,2	1.146.000
9,6	622.000
6,5	432.000
4,6	282.000
3,2	200.000
1,3	106.000
0,7	21.000
0,1	8.000
0,0	0

Bron: Cunningham & Stanovich (1998), *What Reading Does For The Mind*.

Veel van de woorden die kinderen tegenkomen in boeken zijn natuurlijk al in meer of mindere mate bekend. In die gevallen helpt het lezen om de woorden te 'consolideren': kinderen herkennen het woord en verbinden de betekenis met deze nieuwe context. Dit leidt ook tot verdieping van de woordkennis.

Vrij lezen helpt voor het consolideren, verdiepen en verwerven van woordkennis. Kinderen die gemiddeld een kwartier per dag lezen kunnen hun woordenschat uitbreiden met 1.000 woorden per jaar.

Uit een Amerikaans onderzoek blijkt dat leerkrachten een enorme invloed kunnen hebben op de hoeveelheid lezen in de vrije tijd. De gemiddelde leestijd buiten school varieerde tussen klassen van minder dan vijf minuten tot meer dan een kwartier per dag.

Maar lezen zorgt er ook voor dat kinderen nieuwe woorden verwerven. De Amerikaanse onderzoekers Anne Cunningham en Keith Stanovich stellen vast op basis van jarenlang onderzoek: 'Ondanks individuele verschillen in leesvaardigheid, woordenschat en algemeen cognitief functioneren op vroege leeftijd, is leesvolume een sterke voorspeller van de woordenschatontwikkeling.' De mate waarin nieuwe woorden worden verworven hangt af van deze individuele verschillen, van de context waarin de woorden voorkomen en of de woorden herhaald worden in de tekst. Een redelijke schatting is dat kinderen die behoorlijk kunnen lezen 1.000 nieuwe woorden kunnen leren als zij 1 miljoen woorden per jaar lezen (ongeveer een kwartier per dag). Deze schatting is gebaseerd op schattingen van de kans om een onbekend woord tegen te komen in een tekst en de waarschijnlijkheid dat het vaak genoeg wordt herhaald om in het geheugen behouden te blijven.

Krashen verwijst naar een interessant onderzoek waarin volwassen lezers de opdracht kregen om de roman *A Clockwork Orange* te lezen. In dit boek komen 241 'slang'-woorden voor uit een slang die 'nadsat' wordt genoemd. Deze woorden worden gemiddeld 15 keer herhaald in de tekst. De nadsat-woorden zijn zo onbekend dat veel uitgaven van dit boek achterin een verklarende woordenlijst hebben. De lezers in dit onderzoek kregen geen verklarende woordenlijst. Hen werd verteld dat zij na het lezen een test zouden krijgen over de inhoud en de literaire kant van de tekst. Ze kregen dus niet de opdracht om de woorden te leren. Een paar dagen na het lezen van het boek kregen zij een lijst met 90 nadsat-woorden voorgelegd. De lezers bleken gemiddeld driekwart van de woorden te kennen, met uitschieters naar bijna 100%. Alleen al door het boek te lezen had iedere lezer ten minste 45 nieuwe woorden geleerd. Soortgelijke 'read-and-test-studies' bevestigen het beeld dat lezen leidt tot uitbreiding van de woordenschat.

En kinderen die niet kunnen lezen?

Wat vrij lezen is voor kinderen die zelf kunnen lezen, is het interactief voorlezen van (prenten)boeken voor jonge kinderen. Adriana Bus toonde al in 1995 aan, op basis van een meta-analyse van een groot aantal internationale onderzoeken, dat voorlezen een positief effect heeft op de taalontwikkeling van jonge kinderen. Kinderen aan wie thuis wordt voorgelezen hebben een grotere woordenschat en hebben een grotere kans om goede lezers te worden dan kinderen aan wie niet wordt voorgelezen.

Het effect van voorlezen wordt niet alleen verklaard uit de herhaling en de interactie rond het verhaal, maar ook uit de taal van de boeken als zodanig. De taal van prentenboeken is veel rijker dan de taal van alledaagse gesprekken en de personages en gebeurtenissen in de verhalen kunnen aanleiding zijn tot stimulerende gesprekken met kinderen, waarin nieuwe woorden uit het verhaal actief gebruikt worden. Als de verhalen bovendien deel uitmaken van een langdurig programma van thematisch verbonden activiteiten, waarin kinderen de gelegenheid krijgen om geleidelijk verhaalbegrip op te bouwen en herhaaldelijk te oefenen met nieuwe woorden in verschillende contexten, zal de opbrengst van het voorlezen verder toenemen. Kinderen leren niet alleen nieuwe woorden uit prentenboekverhalen; ze leren ook dat verhalen een opbouw hebben en dat je de inhoud van een boek kunt voorspellen aan de hand van de titel en de illustraties. Kortom, interactief voorlezen bereidt kinderen voor op begrijpend lezen.

Een recente ontwikkeling op het gebied van prentenboeken is de toenemende beschikbaarheid van geanimeerde prentenboeken via internet. Uit onderzoek van Universiteit Leiden is gebleken dat zelfs als kinderen niet worden voorbereid op het bekijken van een geanimeerd boek op de computer, zij vanzelf in hoog tempo nieuwe woorden leren. Het lijkt erop dat dit op dezelfde wijze gebeurt als bij het incidenteel leren van nieuwe woorden tijdens het vrij lezen dat eerder werd beschreven. De kinderen in het onderzoek van Universiteit Leiden leerden zes nieuwe woorden na drie sessies van tien minuten aan de computer. Dat is een bijzonder hoge opbrengst, die verklaard kan worden door de sterke context, met bewegende beelden en geluidseffecten als extra ondersteuning, waarin de nieuwe woorden worden aangeboden.

De taal van prentenboeken is veel rijker dan de taal van alledaagse gesprekken. Deze boekentaal verrijkt de woordenschat van kinderen en bereidt hen voor op het begrijpend lezen in de midden- en bovenbouw van de basisschool.

Richtlijnen voor vrij lezen op school

Krashen geeft de volgende richtlijnen voor het organiseren van vrij lezen op school:

- maak iedere dag tijd voor vrij lezen
- zorg voor een ruime keuze aan boeken
- bied strips aan
- bied tijdschriften aan
- bied makkelijke boeken aan
- bied moeilijke boeken aan
- gebruik verschillende werkvormen: stillezen, voorlezen, praten over boeken etc.
- werk niet met beloningssysteem
- vraag niet om een boekverslag
- toets de leerlingen niet op wat ze gelezen hebben. ■

3 | DE DOORGAANDE LIJN: HET BELANG VAN EEN LEVEN LANG LEZEN

Kinderen die meer lezen, behalen betere resultaten op school.

Ook zwakke lezers hebben baat bij recreatief lezen in de vrije tijd.

Kinderen die plezier hebben in lezen, lezen meer en gaan doordat zij meer lezen sneller vooruit in technisch en begrijpend lezen. Dit geeft een gevoel van competentie, dat de leesmotivatie in stand helpt te houden, waardoor de kinderen blijven lezen. We hebben al eerder gezien wat voor cumulatief effect dit alleen al op de woordenschatontwikkeling kan hebben. Het is dan ook te verwachten dat het effect van lezen steeds meer toeneemt naarmate kinderen ouder worden en dus meer gelezen hebben.

De Nederlandse onderzoeker Suzanne Mol heeft het effect van lezen onderzocht voor haar proefschrift. Mol onderzocht de effecten op verschillende leeftijden, variërend van peuters tot studenten op universitair niveau. Ze bestudeerde 99 internationale wetenschappelijke studies naar de invloed van lezen op mondelinge taal (met name woordenschat), begrijpend lezen, algemene prestatie-indicatoren, technische leesvaardigheid en spelling. Hieronder vatten we een aantal van haar conclusies samen.

- Vrijtijdslezen is een drijvende kracht achter geletterdheid en taalvaardigheid.
- Er is een gemiddeld tot sterk verband tussen vrijtijdslezen enerzijds en woordenschat, begrijpend lezen, technisch lezen en spellen anderzijds in alle leeftijdsgroepen.
- Van de voorgelezen peuters en kleuters heeft bijna 70% voldoende woordenschat om een goede start te kunnen maken op school, terwijl dit voor maar iets meer dan 30% in de niet voorgelezen groep geldt. Als basisschoolkinderen zelf in hun vrije tijd gaan lezen, blijken hun leeservaringen een steeds grotere rol te gaan spelen in het aantal woorden dat ze kennen. Hun groeiende woordenschat maakt het lezen van een boek bovendien plezieriger, waardoor ze gemotiveerder zijn om te lezen buiten schooltijd en ze hun kennis van woordbetekenissen daarmee nog verder uitbreiden. Ook in de verdere schoolcarrière zijn deze effecten te zien: van de lezende studenten in het hoger onderwijs heeft 79% een grote woordenschat, terwijl maar 21% van de niet-lezende studenten zich daarmee onderscheidt.
- Ook zwakke lezers hebben profijt van vrijtijdslezen: zij hebben betere basisvaardigheden (zoals alfabetkennis) dan zwakke lezers die niet lezen in hun vrije tijd. ■

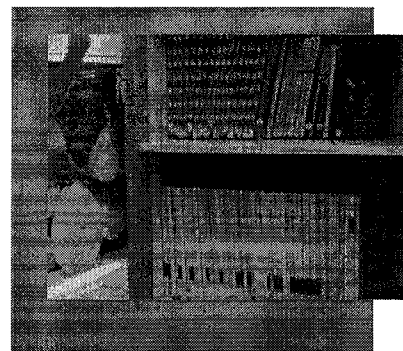
4 | DE OPBRENGST VAN DE SCHOOL-BIBLIOTHEEK

Krashen citeert diverse onderzoeken die laten zien dat de bibliotheek de belangrijkste bron van boeken is voor kinderen. Vooral de schoolbibliotheek wordt in deze onderzoeken vaak genoemd als bron van boeken, gevolgd door de klassenbibliotheek en als derde, de openbare bibliotheek.

Het is dan ook niet verrassend dat er in onderzoek een verband is gevonden tussen de kwaliteit van de schoolbibliotheek en de leesresultaten van de leerlingen. Al in 1963 stelde Mary Gaver vast dat scholen met een grote schoolbibliotheek betere leesresultaten behaalden dan scholen met een kleine schoolbibliotheek, die het op hun beurt weer beter deden dan scholen zonder schoolbibliotheek. Sindsdien zijn meer onderzoeken naar de effecten van schoolbibliotheken uitgevoerd, die dit beeld bevestigen en verfijnen.

Een studie die vaak wordt geciteerd in dit kader is de zogenoemde Colorado Study van Keith Lance uit 1993. Lance onderzocht de relatie tussen de omvang in de schoolbibliotheek en de leesresultaten in 221 openbare basisscholen en middelbare scholen. Hij ontdekte dat hier een direct verband tussen bestond: op scholen met een grotere bibliotheek (grotere collectie, meer betaalde uren) waren de leesresultaten van de leerlingen significant hoger. 5 tot 15 procent van de verschillen in leesscores werden verklaard door verschillen in de omvang van de schoolbibliotheek. Lance vond ook factoren met een indirect effect op de leesresultaten: de aanwezigheid van een professionele bibliothecaris die ook zelf instructie geeft en de hoogte van de investeringen in de schoolbibliotheek.

Het onderzoek van Lance is door diverse onderzoekers herhaald in andere Amerikaanse staten, met telkens soortgelijke uitkomsten. Ook Lance zelf heeft vervolgonderzoek gedaan in Colorado en daarbuiten. Inmiddels heeft hij meer dan 8.700 scholen onderzocht met in totaal 2,6 miljoen leerlingen. Uit deze latere onderzoeken blijkt dat ook de samenwerking tussen de schoolbibliothecaris en de leerkrachten een belangrijke bijdrage levert aan de opbrengst van de schoolbibliotheek. Een effectieve schoolbibliothecaris, stelt Lance, werkt nauw samen met het team, neemt deel aan teamoverleg, geeft bijscholing aan leerkrachten, plant lesonderdelen samen met leerkrachten en geeft zelf les aan leerlingen, zowel samen met de leerkracht als zelfstandig. Andere factoren die de opbrengst van de schoolbibliotheek beïnvloeden zijn de openingstijden: idealiter is de schoolbibliotheek open voor, tijdens en na schooltijd en ook in de zomervakantie. De meest effectieve bibliothecarissen zijn degenen die ook een onderwijsbevoegdheid hebben. ■

Monitor de Bibliotheek op school
Kunst van Lezen heeft een monitor laten ontwikkelen die scholen en bibliotheken kunnen gebruiken om het effect van de schoolbibliotheek te meten. De monitor bestaat uit digitale vragenlijsten voor leerlingen, leerkrachten en leesconsulenten/taaltoördinatoren. De vragenlijsten worden een keer per jaar ingevuld. Het uitgangspunt voor de monitor is dat vrij lezen bijdraagt aan de taalontwikkeling van kinderen. Vanuit dit uitgangspunt maken de school en de bibliotheek afspraken over het leesbevorderingsbeleid. Daarna houdt de bibliotheek, met hulp van de monitor, de gegevens bij over het leen- en leesgedrag van leerlingen, het leesbevorderende gedrag van leerkrachten en het leesbevorderingsbeleid; de school houdt de taalprestaties van de kinderen bij in het leerlingvolgsysteem. Het team van de school maakt samen met de leesconsulent een analyse van al deze gegevens. Dit beeld vormt de basis voor gezamenlijke beslissingen over aanpassingen in beleid en activiteiten op het gebied van (vrij) lezen. De Monitor de Bibliotheek op school is vanaf 2012 beschikbaar voor alle bibliotheken. Meer informatie is te vinden op www.kunstvanlezen.nl.

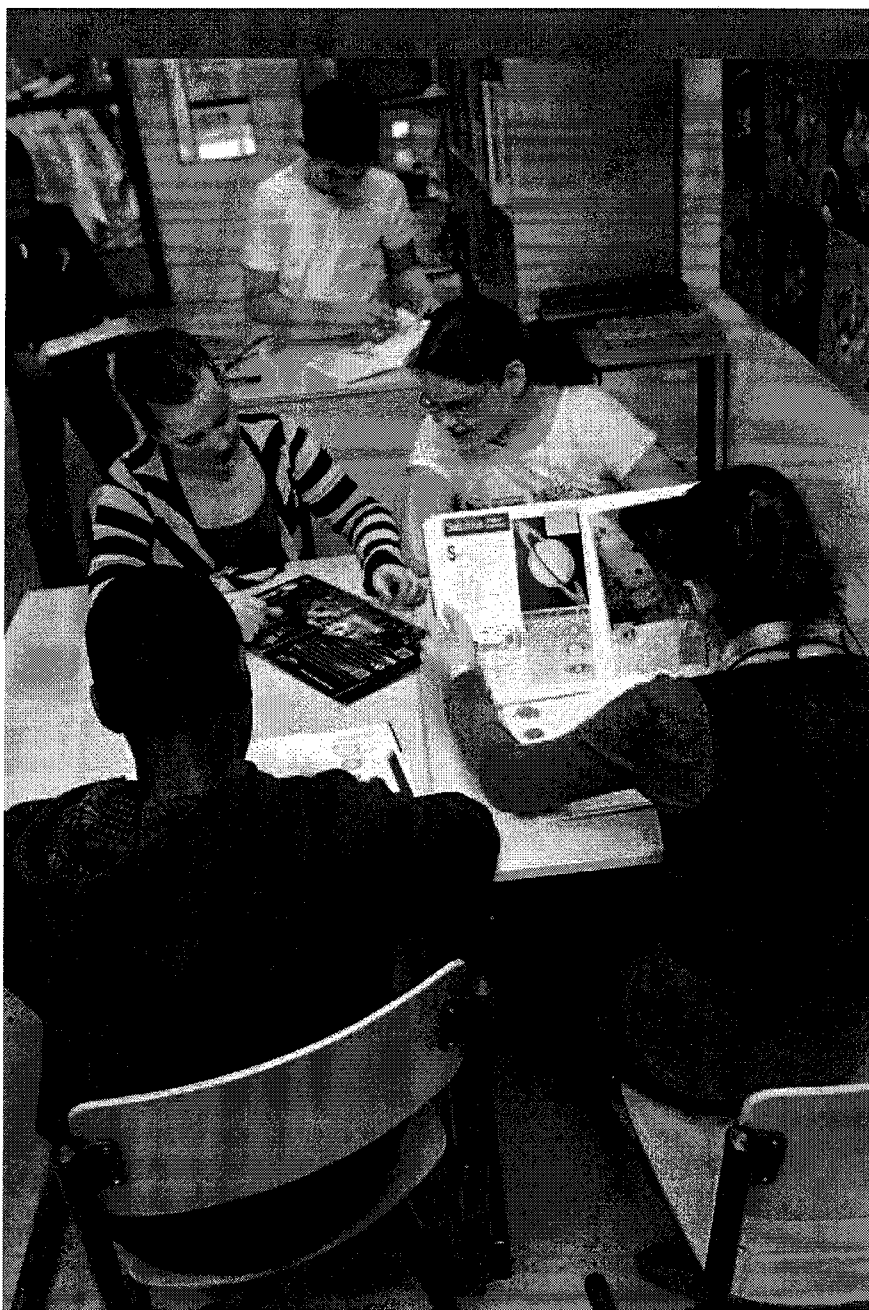

5 | HOE NU VERDER?

Woordenschatonderwijs
levert maximaal 1.000
nieuwe woorden per
jaar op, terwijl kinderen
vaak meer dan 2.000
woorden achterlopen.

De informatie in deze brochure geeft bibliotheek en school handvatten om de samenwerking een stevige basis te geven. De argumentatie voor de samenwerking kan als volgt samengevat worden.

- Voor scholen heeft het bevorderen van de taalontwikkeling van leerlingen een hoge prioriteit. Leerlingen uit lage sociale en anders-talige milieus hebben vaak extra ondersteuning nodig, vooral op het gebied van woordenschat. De woordenschat van allochtone leerlingen is naar schatting bij de aanvang van de basisschool gemiddeld de helft kleiner dan die van autochtone leerlingen. Het verschil tussen de twee groepen wordt in de loop van de basisschool steeds groter.
- Scholen investeren in gericht woordenschatonderwijs, maar realiseren zich vaak niet dat dit onvoldoende is om een grote achterstand weg te werken. Woordenschatonderwijs levert maximaal 1.000 nieuwe woorden per jaar op, terwijl kinderen vaak meer dan 2.000 woorden achterlopen. Ook de lessen begrijpend lezen leveren vaak teleurstellende resultaten op, omdat ze te veel gericht zijn op het explicieteren en toepassen van leesstrategieën en te weinig op het maken van leeskilometers.
- Vrij lezen, op school en thuis, helpt leerlingen om extra kennis en vaardigheden op te doen. Vrij lezen heeft een bewezen positief effect op de ontwikkeling van begrijpend lezen, woordenschat, schrijfstijl, spelling en kennis van grammatica. De bibliotheek kan de school hierover informeren met behulp van de informatie in deze brochure.

De bibliotheek kan
de school helpen om
de resultaten voor taal
te verbeteren door,
in samenwerking met
de school, kinderen
te stimuleren om veel
te lezen op school
en thuis.

- De bibliotheek kan de school helpen om de resultaten voor taal te verbeteren door, in samenwerking met de school, kinderen te stimuleren om veel te lezen op school en thuis. Deze samenwerking wordt beschreven in een leesbevorderingsbeleid, dat zaken omvat als de aanwezigheid van een actuele en gevarieerde boekencollectie, de aanwezigheid van een geschoolde bibliothecaris, afspraken over samenwerking met het team, boekactiviteiten in alle klassen en ruimte voor lezen en lenen op het rooster.
- De school en de bibliotheek houden ieder hun eigen resultaten bij: de school volgt de leerresultaten van de leerlingen; de bibliotheek volgt het leen- en leesgedrag van de leerlingen. De bibliothecaris en het team maken gezamenlijk regelmatig een analyse van deze gegevens in het kader van opbrengstgericht werken en passen zo nodig in overleg hun activiteiten aan. ■■

BIJLAGE

BRONNEN

Anderson, R., Wilson, P. & Fielding, L. (1988), 'Growth in reading and how children spend their time outside of school.' *Reading Research Quarterly*, 23, 285-303.

Appel, R., Kuiken, F. & Vermeer, A. (2001), *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs*. Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff.

Bus, A.G., IJzendoorn, M.H. van, Pellegrini, A.D. & Terpstra, W. (1994), 'Van voorlezen naar lezen: een meta-analyse naar intergenerationele overdracht van geletterdheid.' *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs*, 10/3, 157-175.

Cunningham, A.E. (2009), *Cognitive Consequences Of Reading Volume: Reading Makes You Smarter*. Presentatie Konference om Laesevanskelig-heder, augustus 2009, Kopenhagen.

Cunningham, A.E. & Stanovich, K.E. (1998), 'What Reading Does For The Mind', *American Educator*, 22, pp. 8-15.

Gaver, Mary V. (1963), *Effectiveness of Centralized Library Service in Elementary Schools*. 2nd ed. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Krashen, S. (2004), *The Power Of Reading: Insights From The Research*. Westport, Connecticut/London: Libraries Unlimited; Portsmouth, NH: Heinemann. 2nd edition.

Lance, K.C., Welborn, L. & Hamilton-Pennel, Ch. (1993), *Impact of School Library Media Centers on Academic Achievement: 1993 Colorado Study*. Castle Rock, Colorado: Hi Willow Research and Publishing.

Mol, S. (2010), *To Read Or Not To Read*. Leiden: Leiden University. Proefschrift.

Nagy, W., Anderson, R. & Herman, P. (1987), 'Learning word meanings from context during normal reading'. *American Educational Research Journal*, 24, 237-270.

Verhallen, Maria J.A.J., Bus, Adriana & Jong, Maria T. de (2004). *Elektronische boeken in de vroegschoolse educatie*. Amsterdam: Stichting Lezen.

MEER LEZEN, BETER IN TAAL

Wie meer leest wordt beter in taal. Het klinkt niet alleen logisch, het is ook echt zo. Ook bij lezen geldt: *Oefening baart Kunst!* Meer lezen heeft een bewezen positief effect op woordenschat, spelling, grammatica, begrijpend lezen en schrijven. In deze brochure vindt u argumenten om kinderen meer plezier in lezen te laten beleven met als bijkomend effect dat hun taalontwikkeling wordt gestimuleerd en ze betere lezers worden. Bibliotheek en (basis)school delen de doelstelling om van kinderen betere lezers te maken. De bibliotheek kan de school helpen dit doel te bereiken: met goede, actuele boeken en deskundigheid. Een structurele samenwerking tussen bibliotheek en school is dan ook van cruciaal belang.

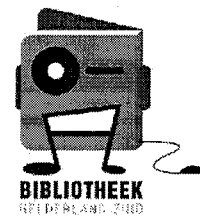

Beleidsplan

2011-2016

Bibliotheek Gelderland Zuid

Beleidsplan Bibliotheek Gelderland Zuid 2011-2016

'Alle mensen streven van nature naar kennis'
(Aristoteles)

Voorwoord

De wereld verandert in hoog tempo en wordt steeds complexer. Toch zijn de behoeften van mensen niet wezenlijk veranderd. Zelfontplooiing blijft essentieel. Om zinvol werk te kunnen vinden en in het eigen onderhoud te kunnen voorzien, maar ook om een idee te hebben waar het heen gaat met de samenleving, een eigen plek daarin te vinden en gelukkig te zijn.

OBGZ prikkelt mensen om zich te ontplooien en biedt iedereen de gelegenheid kennis te delen, anderen te ontmoeten en geïnspireerd te raken. *Empowerment* van mensen is ons doel.

OBGZ wil programma's en activiteiten bieden die een bijdrage leveren aan het versterken van burgerschap, sociale cohesie, een hoger opleidingsniveau en betere arbeidskansen voor de inwoners van het werkgebied. OBGZ werkt daaraan door gids te zijn in de informatieovervloed, door mensen toegang te bieden tot deskundig samengestelde collecties en informatiebronnen. Niet alleen op een passieve manier, want OBGZ rust mensen toe met de vaardigheden om zelf informatie te vinden en op waarde te beoordelen. Mensen worden gestimuleerd om hun eigen informatie, kennis en cultuuruitingen te produceren en te delen met anderen.

OBGZ staat open voor iedereen. Onze bibliotheken zijn laagdrempelige, uitnodigende plekken waar iedereen in aanraking kan komen met informatiebronnen, literatuur en cultuur. Dat openbare, transparante karakter maakt de bibliotheek tot een ideale ontmoetingsplaats voor jong en oud. Het is het verbindend hart van de samenleving waar mensen elkaar ontmoeten, iets nieuws leren, geïnspireerd raken en zich lid van een gemeenschap voelen; een plaats waar zij zich thuis kunnen voelen.

OBGZ: thuis in kennis, lezen en cultuur

Deze missie is vertaald in een viertal programmalijnen voor de jaren 2011-2016. De programmalijnen richten zich op de versterking van OBGZ als kennisorganisatie, als inspiratiebron voor lezen, literatuur en verhalen, als platform voor cultuur en ontmoeting en als sterke partner in de lokale gemeenschap. De veranderende context waarin bibliotheken opereren, speelt een bepalende rol in onze visie en daarmee ook in de keuze voor de programmalijnen. In de hiernavolgende hoofdstukken wordt toegelicht met welke veranderingen OBGZ te maken heeft en wat de invloed daarvan is op onze visie. Vervolgens worden de programmalijnen geschetst en wordt beschreven op welke wijze OBGZ haar ambities de komende jaren wil realiseren.

Inleiding

Sinds 2006 zijn de bibliotheken in de regio Gelderland-Zuid verenigd in de stichting Openbare Bibliotheek Gelderland Zuid (OBGZ). Het werkgebied van de bibliotheek omvat de gemeenten Beuningen, Heumen, Millingen aan de Rijn, Nijmegen, Overbetuwe en Ubbergen. In totaal beschikt OBGZ op dit moment over 22 vestigingen en een werkgebied van circa 267.000 inwoners.

OBGZ wil inwoners van wijk, dorp en stad inspireren en verrijken door betrouwbare informatie te bieden en toegang tot allerlei vormen van cultuur mogelijk te maken. Het leren en ontwikkelen van mensen staat centraal.

Om dit doel te bereiken beschikt OBGZ over een uitgestrekt netwerk van moderne vestigingen en servicepunten, waar collecties aangeboden worden en tal van activiteiten worden georganiseerd. De dienstverlening in onze vestigingen en servicepunten is afgestemd op de samenstelling en de behoeften van de omringende lokale gemeenschap.

Ook in de komende beleidsperiode wil OBGZ de dienstverlening aan laten sluiten bij de lokale samenleving. Die samenleving staat echter niet stil. De ontwikkelingen in de informatietechnologie gaan razendsnel, de diversiteit in de bevolkingssamenstelling neemt toe, het gedrag van gebruikers verandert en trends volgen elkaar in hoog tempo op. Er ontstaan voortdurend nieuwe vragen en behoeften in de samenleving waar de bibliotheek adequaat op in zal moeten spelen. Daarbij komt dat OBGZ, net als zoveel andere instellingen, geconfronteerd wordt met forse bezuinigingen. OBGZ zal die op creatieve en innovatieve wijze tegemoet treden, vanuit het geloof dat er in economisch zware tijden een des te belangrijker rol is weggelegd voor het bibliotheekwerk.

Het toepassen van de kaasschaafmethode volstaat niet; er zijn structurele maatregelen nodig. OBGZ streeft daarom naar een nieuwe, toekomstbestendige infrastructuur voor het openbare bibliotheekwerk. Sluiting van vestigingen lijkt daarbij onvermijdelijk. Dit hoeft echter niet te betekenen dat het bibliotheekwerk op die plaatsen verdwijnt. Door niet in vestigingen maar in functies te denken, kunnen er allerlei nieuwe, eigentijdse vormen van bibliotheekwerk ontstaan. Sluiting van vestigingen is niet de enige weg om de bezuinigingen tegemoet te treden. Ook zal onderzocht worden waar besparingen mogelijk zijn door kostendekkend te opereren of door het genereren van inkomsten.

In dit nieuwe beleidsplan wordt ingegaan op de veranderende context waarin OBGZ opereert en de betekenis daarvan voor de dienstverlening. Vervolgens worden missie en visie toegelicht en wordt beschreven hoe OBGZ invulling wil geven aan haar maatschappelijke taken, op een manier die past bij de huidige en toekomstige samenleving en de veranderde economische omstandigheden. Daarin wordt tevens inzichtelijk gemaakt hoe de gefaseerde invoering van de nieuwe, bijpassende infrastructuur van het bibliotheekwerk in Gelderland Zuid zal verlopen.

Hoofdstuk 1. De veranderende context

De informatiemaatschappij

De openbare bibliotheek is er om mensen zo goed mogelijk toe te rusten, zodat zij zich in cultureel en maatschappelijk opzicht kunnen ontwikkelen. Uitgangspunt is dat geletterde en goed geïnformeerde burgers beter in staat zijn hun democratische rechten uit te oefenen en zich bewust, kritisch en actief te bewegen in de maatschappij.

Deze opdracht is onverminderd van kracht, maar de omstandigheden waarin de bibliotheek opereert zijn ingrijpend gewijzigd. Voorheen bestond de kerntaak voornamelijk uit het beschikbaar stellen van boeken en andere informatiebronnen. De opmars van de informatietechnologie en de snelle groei van internet zorgen er echter voor dat informatie in overvloed en via vele kanalen beschikbaar is voor iedereen.

De burger, de consument, ouderen, kinderen en jongeren, allemaal hebben ze het internet ontdekt als een plek om hun identiteit vorm te geven, elkaar te ontmoeten en gezamenlijk te reflecteren en initiatieven te ontplooiën. Sociale media, zoals Hyves en Facebook zijn onderdeel van het dagelijks leven geworden. Honderden miljoenen mensen over de hele wereld houden een eigen blog bij of leveren user generated content aan Wikipedia, YouTube en Flickr.

Er wordt zo'n niet aflatende stroom over mensen uitgestort, dat je rustig kunt spreken van informatie-inflatie. Wat is in die enorme hoeveelheid de moeite waard om te weten, wat is betrouwbare en belangwekkende informatie?

Aangezien terugdringen van de hoeveelheid informatie onmogelijk is, ontstaat er steeds meer behoefte aan filters, aan betekenisvolle selecties. OBGZ vervult een belangrijke gidsfunctie als het gaat om het helpen beoordelen en vinden van betekenisvolle en betrouwbare informatie. Toegang bieden tot relevante informatiebronnen en selecties - ook van samenwerkingspartners - blijft in de toekomst dan ook een belangrijke taak voor OBGZ.

Mediawijsheid

Alleen toegang bieden tot informatie volstaat niet. Naarmate de maatschappij verder digitaliseert, is er een steeds grotere noodzaak om mensen te helpen zich te ontwikkelen tot mediawijze burgers.

Onder mediawijsheid wordt ondermeer verstaan: de vaardigheden om zelf effectief en gestructureerd naar betrouwbare informatie te zoeken, de gevonden informatie kritisch te analyseren en feiten van meningen te onderscheiden. Maar het is meer dan dat. Het gaat ook om het vermogen van mensen om zelf informatie of cultuuruitingen te produceren en daarmee een zinvolle bijdrage te leveren op het internetpodium.

Internet heeft een participatiecultuur doen ontstaan die mensen de mogelijkheid biedt om tot artistieke expressie en maatschappelijk engagement te komen. Het is een podium waarop iedereen de kans heeft zich te manifesteren: als auteur, muzikant, deskundige of filmmaker. De mediavaardigheden die mensen nodig hebben om onderdeel uit te maken van die participatiecultuur zijn in wezen de nieuwe sociale vaardigheden van de 21ste eeuw. Het ontbreken ervan zorgt voor een nieuwe tweedeling in de maatschappij: de *connected* en de *not-connected*. Wie geen gebruik maakt van moderne media en niet participeert in virtuele netwerken raakt letterlijk losgekoppeld van de maatschappij.

Het stimuleren van mediawijsheid is dan ook één van de meest wezenlijke taken voor OBGZ in de komende jaren. Daarbij gaat het niet alleen om het bijbrengen van informatievaardigheden, maar juist ook om de nieuwe competenties die nodig zijn om te participeren in virtuele netwerken. OBGZ wil mensen leren hoe ze zinvol en verantwoord deel kunnen nemen aan sociale media en hoe ze op vruchtbare wijze online samen kunnen werken.

E-books

Bijna iedereen, in de sector en daarbuiten, heeft wel een mening over e-books of maakt zich op z'n minst zorgen over de gevolgen van de opkomst van het e-book voor de bibliotheek. Zullen e-books

de nekslag worden voor uitgevers, boekhandels en bibliotheken? Wat als auteurs en uitgevers zelf rechtstreeks hun producten aan de man gaan brengen? Het is een markt waarop gemakkelijk nieuwe concurrenten van de bibliotheek kunnen toetreden. Niet ondenkbaar is dat Bol.com zelf e-books gaat uitlenen, onder het motto: 'huren is het nieuwe kopen'.

Hoewel het e-book nu definitief lijkt door te breken, is de toekomst ongewis. De rechtenkwesitie is voorlopig nog niet geregeld, het aanbod blijft ver achter bij dat van het fysieke boek en ondertussen wordt er op internet een toenemend aantal illegale downloads van e-boeken aangeboden. De vraag rijst of dit nog onder controle te houden is en wie daar op gaat toezien.

Feit is dat de opmars van het e-book onherroepelijk consequenties heeft voor de 'distributiefunctie' van de bibliotheek. Zelfs als bibliotheken het recht verkrijgen om e-books uit te lenen, dan nog heeft dit gevolgen voor de uitleenfunctie van de vestigingen. Voor het lenen van een e-book hoeft men zich immers niet naar de lokale bibliotheek te begeven; het is een proces dat zich volledig op internet afspeelt.

Toch ziet OBGZ de komst van het e-book niet als een bedreiging. De essentie blijft immers hetzelfde: het gaat om het lezen zelf, om de beleving van literatuur. Op welke manier er ook gelezen wordt, taalontwikkeling en literaire vorming blijven van wezenlijk belang voor de ontplooiing van mensen. Daarom blijft OBGZ zich ook in de komende jaren toeleggen op lezen en leesbevordering.

Innoveren in het aanbod is echter wel van belang. Naast het beschikbaar stellen van collecties zal meer het accent worden gelegd op het samenbrengen van mensen rond de beleving van lezen en literatuur. Er is in onze maatschappij een grote behoefte aan het delen van ervaringen en verhalen. Vanuit haar kennis van de inhoud wil OBGZ bemiddelen en helpen om deze processen te faciliteren. Door alle digitale mogelijkheden is de vorm waarin mensen teksten tot zich nemen steeds meer divers geworden. Er zijn elektronische boeken, verhalenblogs, poëziesites, graphic novels en zelfs twitterromans. Door deze nieuwe vormen wordt het mogelijk verbindingen te leggen tussen tekst, beeld en geluid. Een roman of een verhaal kan bijvoorbeeld verteld worden in beelden of in geluidsfragmenten. Doordat verschillende media-uitingen steeds meer in elkaar overvloeien en elkaar aanvullen, wordt er tegenwoordig ook wel gesproken over meervoudige geletterdheid of meervoudige literatuur.

Individualisering en segmentering

Het proces van individualisering gaat voort. Mensen worden steeds minder afhankelijk van personen en omstandigheden in hun directe omgeving en kiezen zelf hoe zij hun leven in willen richten.

Traditionele verbanden en traditionele vormen van interactie raken daardoor steeds meer op de achtergrond. Als reactie daarop groeit de behoefte aan sociale samenhang, aan plaatsen en momenten voor ontmoeting.

Bibliotheken zijn vaak de laatste écht publieke ruimtes in een dorp of stadswijk. Het zijn daardoor onmisbare plaatsen voor het bevorderen van participatie en sociale cohesie. Alle facetten van het leven, zoals cultuur, school, werk, vrije tijd en geloof worden er als mogelijkheden gezien voor ontmoeting en verdere ontwikkeling. Daar waar dat nodig is, wil OBGZ deze functie dan ook verder versterken en uitbouwen.

Uitdaging voor de toekomst is om daarin ook ruimte te scheppen voor de groeiende diversiteit aan bevolkingsgroepen. In het verleden werd de groep niet-westerse allochtonen in Nederland vooral gevormd door mensen uit Marokko, de Nederlandse Antillen, Aruba, Suriname en Turkije. Maar in de komende jaren zullen dat vooral mensen uit andere niet-westerse landen zijn. De etnische en religieuze diversiteit neemt dus toe.

OBGZ streeft naar een samenleving die verschillen respecteert en open staat voor verscheidenheid. Er worden activiteiten georganiseerd en er wordt ruimte geboden voor ontmoeting, om daarmee duurzame en evenwichtige relaties tussen mensen te stimuleren.

Ook verschillen in opleidingsniveau en arbeidskansen worden de komende jaren groter. De welvaart stijgt weliswaar, maar dat geldt niet voor de hele bevolking. Niet iedereen heeft een goed betaalde baan en het percentage huishoudens dat moeite heeft rond te komen, is aan het groeien. Daarbij kent Nederland nog altijd anderhalf miljoen laaggeletterden boven de 16 jaar, van wie tweederde

autochtoon is. Om te voorkomen dat mensen door armoede, functioneel analfabetisme of anderstaligheid in een sociaal isolement raken, zal OBGZ extra aandacht schenken aan deze doelgroepen.

Veranderend consumentengedrag

De klant is niet langer de passieve consument, maar heeft zich ontwikkeld tot een producent van informatie, muziek, film en kunst. Via internet worden content, meningen en verhalen vrijelijk gedeeld met anderen.

Consumenten zijn steeds beter geïnformeerd en kiezen uit het aanbod datgene wat het beste bij hun identiteit past. Daarbij baseren zij hun keuzes meer en meer op de mening en ervaring van andere consumenten. Sociale netwerken spelen daarin een belangrijke rol. Consumenten zoeken interactie met elkaar en gebruiken de groeiende hoeveelheid beschikbare digitale informatie over winkels en producten om zorgvuldige aankoopbeslissingen te nemen.

Consumenten worden ook veeleisender. Op internet kun je 24 uur per dag en 7 dagen per week winkelen of je bankzaken regelen. Mensen zijn eraan gewend dat ze alles kunnen krijgen op het moment dat het hen uitkomt.

Naast onmiddellijke behoeftebevrediging wordt maatwerk steeds belangrijker. Consumenten eisen een aanbod dat in hoge mate is afgestemd op hun persoonlijke wensen en interesseprofiel. Niet meer 'alles voor iedereen', maar maatwerk voor het individu is het adagium voor de toekomst. OBGZ wil beter inspelen op de behoefte van gebruikers aan snelle en gepersonaliseerde dienstverlening. Gebruikersonderzoek kan daarvoor waardevolle input leveren. Maar tegenwoordig is het evenzeer van belang om als bibliotheek aanwezig te zijn in sociale media. De interactie die daar plaatsvindt biedt ons waardevolle inzichten in de wensen, voorkeuren en behoeften van het publiek. Maar nog belangrijker is dat OBGZ op deze wijze in conversaties kan participeren en haar expertise op een zeer directe manier zichtbaar kan maken.

Subsidies onder druk

Door de recente economische crisis blijven de belastinginkomsten van het rijk flink achter bij de prognoses. Fors ingrijpen in de rijksuitgaven is onvermijdelijk. Op landelijk niveau wordt het bibliotheekwerk nu nog ontzien. Op lokaal niveau is de situatie zorgwekkender. Gemeenten krijgen minder geld van het rijk en staan voor de opdracht een nieuw evenwicht te vinden tussen inkomsten en uitgaven. Bijna 50% van de gemeenten bezuinigt in 2011 op kunst en cultuur. Tussen 2010 en 2016 zal dat stijgen tot 69 procent. De bibliotheek, zo blijkt uit recent onderzoek, staat bovenaan de lijst van bezuinigingsposten.

Subsidie is niet meer vanzelfsprekend. Gemeenten streven naar efficiëntie en willen het rendement van hun investeringen kunnen meten. Een zakelijker tijdperk is ingetreden, met concurrentie, openbare aanbesteding en meetbare prestatieafspraken. Dat vraagt om een andere, meer ondernemende houding van bibliotheken.

Ontwikkelingen in de sector

In 2008 werd de balans opgemaakt van vijf jaar bibliotheekvernieuwing. Dat resulteerde ondermeer in een rapport van het Sociaal Cultureel Planbureau: *de openbare bibliotheek tien jaar van nu*. Naast sombere scenario's over dalend bibliotheekgebruik, schetst het rapport ook een rooskleuriger toekomstbeeld, dat gerealiseerd kan worden als de bibliotheken er in slagen snel en adequaat in te spelen op de veranderende behoeften van de gebruikers.

Als reactie op het SCP-rapport stelde de bibliotheekbranche een nieuwe toekomststrategie op voor de jaren 2009-2012. In deze 'Agenda voor de Toekomst' wordt prioriteit gegeven aan een aantal thema's die zich bij uitstek lenen voor een gezamenlijke aanpak. Het betreft: de digitale bibliotheek, de collectie, mediawijsheid, lezen en leesbevordering. OCW besloot vervolgens de vernieuwingsgelden in te zetten voor digitale diensten, collectiebeleid en ICT-infrastructuur.

In opdracht van OCW coördineert het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB) alle plannen die erop gericht zijn de bibliotheeksector te vernieuwen en te versterken. Het SIOB komt voort uit de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB). De VOB is op initiatief van de wetgever per 1 januari 2010 gesplitst in drie organisaties: naast het SIOB zijn dat de brancheorganisatie Vereniging van Openbare Bibliotheken en de Stichting Bibliotheek.nl, die ten doel heeft de ontwikkeling van de digitale bibliotheek te versnellen.

Met name de ontwikkeling van de collectieve digitale bibliotheek is voor OBGZ van belang. Binnen de digitale bibliotheek worden verschillende diensten en producten ontwikkeld. Het betreft ondermeer de ontwikkeling van een collectieve website met uniforme landelijke uitstraling, die met behulp van applicaties aangepast kan worden aan de eisen en wensen van de bibliotheek. Belangrijk onderdeel van de website is de Nationale Bibliotheek Catalogus (NBC), die een compleet overzicht zal bevatten van alle in Nederland beschikbare materialen, inclusief gegevens over de plaats waar deze materialen te vinden zijn.

OBGZ volgt de landelijke ontwikkeling op de voet en sluit hierop aan met haar ICT-beleid.

Hoofdstuk 2. De missie van OBGZ

OBGZ wil voor alle mensen in haar werkgebied een bron van persoonlijke ontwikkeling zijn. Dat betekent: mensen helpen hun kennis, kwaliteiten en talenten te ontwikkelen en te ontdekken, zowel voor hun persoonlijke groei als ten behoeve van de maatschappelijke, economische en culturele vitaliteit van de gemeenschap waar zij deel van uitmaken.

OBGZ werkt daaraan vanuit de wetenschap dat er een rechtstreekse relatie bestaat tussen de ontplooiing van mensen en een goed functionerende, leefbare en veilige samenleving. Weldenkende en goed geïnformeerde mensen zijn beter in staat te participeren. Zij zijn de burgers waar de samenleving niet buiten kan.

OBGZ maakt mensen wegwijs in informatie en leert ze op een verantwoorde manier om te gaan met media-uitingen. Onze bibliotheken zijn een inspiratiebron voor lezen, literatuur en verhalen, maar door hun laagdrempelige karakter zijn het tevens ideale ontmoetingsplaatsen, waar iedereen in aanraking kan komen met kennis, literatuur en cultuur. Het zijn plaatsen waar ieder lid van de gemeenschap zich thuis kan voelen.

Onze missie luidt daarom:

OBGZ: thuis in kennis, lezen en cultuur

Onze waarden daarbij zijn:

Open

Betrokken

Gezond

Zzsprankelend

Open: toegankelijk voor iedereen, transparant qua organisatie, maar vooral: openstaand voor de ons omringende samenleving. Als instituut dat zich richt op het bevorderen van de economische, culturele en sociale participatie van burgers luistert OBGZ naar de hartslag van de samenleving.

Betrokken: betrokken medewerkers, oprechte belangstelling voor mensen en voor wat er speelt in de lokale gemeenschap.

Gezond: bedrijfseconomisch gezond en duurzaam.

Zzsprankelend: dynamisch, inspirerend, verrassend, inspelend op ontwikkelingen en vragen vanuit de samenleving.

Om deze missie te doen slagen, zet OBGZ haar mensen, gebouwen en collecties in, maar ook de kennis en bronnen van gebruikers en samenwerkingspartners.

Cultureel ondernemerschap en samenwerking, zowel intern als extern, staan hoog in het vaandel. Het betekent dat OBGZ op eigen initiatief onderzoekt waar mogelijkheden tot samenwerking met maatschappelijke en/of culturele partners zich voordoen, met het doel meerwaarde voor de gebruikers te creëren en daardoor ook nieuw publiek aan te trekken.

Hoofdstuk 3. Visie en focus

Focus op empowerment

OBGZ biedt alle burgers vrije toegang tot informatie, kennis en cultuur zodat zij zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in de maatschappij.

Leidraad daarbij zijn de *vijf kernfuncties* voor de openbare bibliotheek, vastgesteld door VNG, IPO en de branchevereniging en verwoord in de Richtlijnen voor de Basisbibliotheek:

- Kennis en informatie
- Ontwikkeling en educatie
- Lezen en literatuur
- Kunst en cultuur
- Ontmoeting en debat

In de praktijk zijn de kernfuncties niet strikt van elkaar te scheiden. Als de bibliotheek een ontmoeting met een schrijver organiseert, dan valt dat zowel binnen de kernfunctie lezen als binnen cultuur en ontmoeting. Er is dus altijd sprake van een wisselwerking waarin de kernfuncties elkaar aanvullen en versterken.

Van oudsher zijn alle kernfuncties vertegenwoordigd in het aanbod van OBGZ. In de komende beleidsperiode wordt krachtiger richting gegeven aan de kernfuncties door ze te verbinden aan een duidelijk, maatschappelijk relevant doel: *empowerment* van gebruikers.

OBGZ wil programma's en activiteiten bieden die een bijdrage leveren aan het versterken van burgerschap, sociale cohesie, een hoger opleidingsniveau en betere arbeidskansen voor de inwoners van ons werkgebied.

Door deze focus op *empowerment* kan OBGZ nog sterker dan voorheen aansluiten bij de beleidsdoelen van de gemeentelijke opdrachtgevers en de sociale, maatschappelijke, educatieve en culturele thema's die spelen in de lokale gemeenschap.

Burgerschap en sociale cohesie

Participerende burgers maken deel uit van de samenleving. Zij doen actief mee in de maatschappij, door te werken, door onderwijs te volgen of door vrijwilligerswerk te doen. Maar ook door culturele activiteiten, zoals het deelnemen aan literaire evenementen of het bezoeken van een museum of een concert. Participerende burgers zijn in staat hun democratische rechten uit te oefenen.

Voorwaarde is wel dat zij goed geïnformeerd zijn. Ondersteuning van de informatiebehoefte van burgers is altijd een kerntaak van de openbare bibliotheek geweest.

Nu internet het belangrijkste medium is geworden voor de verspreiding van informatie, ontstaan er nieuwe uitdagingen voor de bibliotheek. Internet is een zeer laagdrempelig, democratisch medium. Iedereen kan er de rol van informatieleverancier aannemen. Dat heeft een voortdurend uitdijende overvloed aan informatie tot gevolg. Hoe meer informatie, hoe meer moeite mensen hebben de

relevante en betrouwbare gegevens eruit te filteren. Bovendien wordt de informatie veelal gefragmenteerd opgediend, waardoor de context, de betekenisgevende samenhang verloren raakt.

De bibliotheek vervult een belangrijke *gidsfunctie* door waardevolle selecties aan te bieden en mensen te helpen bij het vinden van de juiste informatie. Daarnaast waarborgt de bibliotheek vrije en onbeperkte toegang tot kennis, cultuur en informatie. Het is een *neutraal en onafhankelijke instituut* waar burgers terecht kunnen met vragen over kennisbronnen en de betekenis en relevantie van informatie. Die onafhankelijkheid betekent ook dat collecties en diensten van de bibliotheek niet onderworpen zijn aan enige vorm van ideologische, politieke of levensbeschouwelijke censuur of onder druk staan van commerciële belangen.

Om geïnteresseerd en geïnformeerd te blijven, is het belangrijk dat burgers hun kennis en vaardigheden gedurende hun hele leven blijven ontwikkelen. Dat houdt niet op na beëindiging van het formele onderwijs traject.

OBGZ stimuleert het *leren* in alle levensfasen. Dat uit zich in een breed aanbod van collecties en activiteiten, zoals cursussen en lezingen, die veelal in samenwerking met andere partijen worden georganiseerd. Daarnaast is de bibliotheek ook uitstekend geschikt als plaats voor informeel leren. Hieronder wordt verstaan: elke vorm van leren die terloops plaatsvindt tijdens dagelijkse activiteiten die verband houden met werk, gezin of vrijetijdsbesteding. Doordat de bibliotheek vrij toegankelijk is, kan iedereen er in aanraking komen met interessante media, thema's en selecties. Het informele leren dat op deze manier plaatsvindt, wil OBGZ stimuleren door een inspirerende omgeving en door betekenisvolle collectiepresentatie.

Bibliotheken zijn vaak de laatste *publieke ruimten* in een dorp of wijk. Een vrij toegankelijke en laagdrempelige plaats waar mensen van alle leeftijden en uit alle geledingen van de samenleving binnen kunnen lopen, zonder de verplichting iets te consumeren of te kopen. Plekken waar je de ander echt kunt ontmoeten, aandacht kunt hebben voor elkaars gedachtegoed. Dergelijke plaatsen zijn van essentieel belang voor de vitaliteit van een gemeenschap. Ze zorgen voor meer sociale cohesie in een dorp of stadswijk, doordat mensen er hun burens tegenkomen; ze fungeren als toegangspoort voor nieuwkomers in een gemeenschap; ze brengen jong en oud bij elkaar, iets wat vrijwel nergens nog gebeurt en ze vormen een belangrijke en makkelijk toegankelijke ontmoetingsplek voor ouderen, met name voor ouderen die in een sociaal isolement terecht dreigen te komen.

De bibliotheek kan dus een belangrijke functie vervullen als verbindend hart van de samenleving en leefkamer van dorp of stadswijk. Daar waar dit nodig en wenselijk is, zal OBGZ daarom werken aan het versterken van de bibliotheek als plaats van ontmoeting.

Cultuur - in de meest brede betekenis van het woord - is een onmisbare bron van *binding* en *zingeving*: het bevordert de persoonlijke ontwikkeling van burgers en de sociale cohesie. Er is in deze tijd een toenemende behoefte aan identiteitbepalende verhalen, een zinvol verband om individuen heen. Als mensen zich bewust zijn van een gedeeld cultureel verleden en heden creëert dat sociale verbondenheid. Genieten van kunst, literatuur en andere cultuuruitingen en het uitwisselen van verhalen daarover, versterkt de binding met het verleden, het heden en de eigen omgeving.

Door middel van de culturele activiteiten die OBGZ in samenwerking met andere partners ontwikkelt, kan zij een belangrijke bijdrage leveren aan actief burgerschap en gemeenschapszin.

Kenniseconomie

Menselijk kapitaal, in het bijzonder de beschikbaarheid van getalenteerde en goed opgeleide mensen, is de kurk waarop de kenniseconomie drijft. Hoe hoger het kennisniveau op jonge leeftijd, hoe groter de kans op een goede opleiding en een gunstige positie op de arbeidsmarkt.

Aan de basis van een goede opleiding ligt het vermogen te kunnen lezen en schrijven. Zonder goede beheersing van deze vaardigheden is het niet mogelijk jezelf te ontwikkelen en te participeren in de samenleving. In Nederland zijn ruim 1,5 miljoen mensen functioneel analfabeet. Dat betekent dat zij onvoldoende zijn toegerust voor de eisen van de moderne kenniseconomie. Daarnaast is geconstateerd dat het lees- en taalniveau van scholieren daalt.

OBGZ wil werken aan een goed opleidingsniveau en betere arbeidskansen om daarmee indirect bij te dragen aan een gezonder economisch klimaat. Daarom wordt breed ingezet op taal- en leesbevorderingsprogramma's. Hiertoe is een integraal en samenhangend pakket van programma's en activiteiten ontwikkeld, uiteraard in samenwerking met het onderwijs en met andere relevante maatschappelijke partners.

Ook geringe digitale vaardigheden kunnen mensen op achterstand zetten, zowel sociaal (denk aan het niet kunnen participeren in sociale netwerken) als economisch. Veel van de contacten tussen burgers onderling, tussen burgers en overheid en tussen burgers en organisaties verlopen immers via internet of via andere moderne communicatiemiddelen. Mediawijsheid: het bevorderen van actief, kritisch en bewust mediagebruik door alle burgers, rekent OBGZ dus ook tot haar takenpakket.

Hoofdstuk 4. Programmalijnen

In de komende periode richt het beleid van OBGZ zich op het aanbieden en ontwikkelen van producten, diensten en activiteiten die direct of indirect bijdragen aan burgerschap, sociale cohesie en het bevorderen van de kenniseconomie in het werkgebied.

Deze focus is vertaald in een viertal programmalijnen voor de jaren 2011-2016:

1. Ontwikkeling tot ondernemende kennisorganisatie, voor en door mensen.
2. Excelleren in onze rol als leesbevorderaar en inspiratiebron voor lezen, literatuur en verhalen.
3. Versterking van onze rol als podium voor cultuur en ontmoeting
4. Profilering van OBGZ als onmisbare partner in de lokale gemeenschap.

Programmalijnen 1 en 2 geven vooral weer waar de inhoudelijke focus ligt in de komende jaren. Programmalijnen 3 en 4 vormen daarop een onmisbare aanvulling. Ze zijn essentieel voor het versterken van de maatschappelijke taken van OBGZ en voor het stevig verankeren van de bijbehorende dienstverlening.

1. OBGZ als ondernemende kennisorganisatie

Doelen hierbinnen zijn:

Profilering als kennisinstituut

Het betreft meerdere niveaus van kennisoverdracht en -ontwikkeling:

- Aanbieden van betrouwbare en waardevolle kennis- en informatiebronnen (fysiek en digitaal).
- Verder ontwikkelen van kennis en expertise van de bibliotheekmedewerkers zelf;
- Het leggen van verbindingen met andere kennisintensieve partners: Centra voor Jeugd en Gezin, Regionaal Archief etc.
- Ontwikkelen van een proactieve, ondernemende houding om OBGZ als kennisorganisatie in de markt te zetten.
- Het benutten van kennis van gebruikers (cocreatie);

Professionalisering op het gebied van mediawijsheid

- Vergroten van het bereik van programma's, gericht op mediawijsheid.

- Versterken van de banden met het onderwijs.
- Professionalisering van onze medewerkers op het gebied van mediawijsheid.

2. OBGZ als inspiratiebron voor lezen, literatuur en verhalen

Doelen hierbinnen zijn:

Excelleren in ondersteuning van taalontwikkeling en leesbevordering

- Vergroten van het bereik, de samenhang en de effectiviteit van onze leesbevorderingsprogramma's en -activiteiten.
- Aanbieden van op doelgroep en leesniveau afgestemde collecties.
- Terugdringen van laaggeletterdheid in het werkgebied van OBGZ.

Profilering van de bibliotheek als 'plaats van verhalen'

- Aanbieden van actuele, aantrekkelijk gepresenteerde collecties voor een groot lezerspubliek. Daartoe behoort ook de eigentijdse presentatie van media m.b.v. retailtechnieken en het stimuleren van smaakontwikkeling door het bieden van crossmediale en verrassende selecties.
- Organiseren van activiteiten, lezingen en boekpresentaties, zowel in aansluiting op landelijke acties (Kinder)boekenweek, Gedichtendag, Maand van het spannende boek en 'Nederland Leest') als in samenwerking met culturele partners in het werkgebied.
- Het ondersteunen van leeskringen en het faciliteren van bijeenkomsten in de bibliotheek.

3. OBGZ als podium voor cultuur en ontmoeting

Doelen hierbinnen zijn:

Versterken uitstraling bibliotheekvestigingen als plaats van ontmoeting en uitwisseling

- Modernisering exterieur en interieur van een aantal vestigingen.
- Omvormen van een deel van de vestigingen tot een echte *Third Place*, een plek naast huis en werk die ruimte biedt voor ontmoeting, inspiratie en reflectie.

Stimuleren cultureel bewustzijn

- In cocreatie met culturele instellingen werken aan een rijk en gevarieerd cultuuraanbod in de regio. Enerzijds gaat het daarbij om brede bekendheid geven aan culturele voorstellingen, manifestaties en andere bijeenkomsten. Anderzijds neemt OBGZ een actieve rol in als mede-initiator, uitvoerder en facilitator van culturele activiteiten.

4. OBGZ als sterke partner in de lokale gemeenschap

Doelen hierbinnen zijn:

- Versterken positie van de bibliotheek als instrument van gemeentelijk beleid. OBGZ werkt hieraan door het ontwikkelen van maatschappelijk bewustzijn en het actief inspelen op lokale wensen en behoeften.
- Uitbouwen en versterken samenwerking met lokale onderwijspartners en andere culturele en maatschappelijke partijen in dorpen en (stads)wijken.
- Ontwikkelen van alternatieve en innovatieve vormen van dienstverlening ten behoeve van dorpen en wijken: fysiek, digitaal, stand alone of samen met andere instellingen. Zie hiervoor ook: hoofdstuk 5. Spreiding van voorzieningen.

Zie bijlage 1 voor een activiteitenoverzicht per programmalijn.

Hoofdstuk 5. Spreiding van voorzieningen

Het huidige vestigingenbeleid van OBGZ sluit niet langer aan bij de maatschappelijke en financiële ontwikkelingen. Er is een toekomstgericht herontwerp nodig van de infrastructuur van het bibliotheekwerk in Gelderland Zuid. Een herontwerp dat past bij de ambities van OBGZ om een Zzsprankelende organisatie te zijn, maar dat tegelijkertijd rekening houdt met een minder rooskleurige financiële toekomst. Deze uitdaging vraagt om een andere benadering, een verschuiving in het denken in vestigingen naar het denken in functies. Centraal daarin staat het streven naar inhoud, hoogwaardigheid en innovatieve vormen van dienstverlening.

Aanpak

Om tot een nieuwe infrastructuur van het bibliotheekwerk te komen, worden allereerst de bestaande vestigingen doorgelicht. Hoe is het gebruik en welke functie vervullen zij in hun werkgebied? Daarbij wordt gekeken naar de specifieke omstandigheden in het werkgebied: hoe is de bevolkingssamenstelling, welke problematiek speelt er, wat is het gemeentelijk beleid aangaande het gebied, welke organisaties zijn er actief etc. Naast bronnenonderzoek worden er gesprekken gevoerd met betrokken culturele en maatschappelijke partners. Doel is de sociologie van de verschillende delen van het werkgebied in kaart te brengen, zodat vervolgens een gefundeerde visie op de benodigde infrastructuur van bibliotheekvoorzieningen in Gelderland Zuid kan worden opgesteld.

In het plan per gemeente wordt meegenomen hoe de betreffende functie het beste gestalte kan krijgen: in de vorm van een vestiging, virtueel, in samenwerking met andere instellingen zoals scholen o.a. 'bibliotheek in school', ouderencentra, buurthuizen etc. Hierbij wordt 'out of the box' gedacht en wordt gezocht naar nieuwe creatieve en financieel gunstige mogelijkheden om de dienstverlening te realiseren.

Na de besluitvorming over het plan, vindt gefaseerde invoering plaats. Er wordt een planning opgesteld om van de bestaande naar de nieuwe situatie te komen.

Hoofdstuk 6. Organisatie

Collectie

Het streven van OBGZ is om alle inwoners van het werkgebied een rijke en gevarieerde collectie te bieden, die goed vindbaar, makkelijk opvraagbaar en snel leverbaar is. Wijzigingen in de spreiding van de voorzieningen maken het noodzakelijk het collectiebeleid opnieuw de loop te nemen.

Omvang en samenstelling van de collectie zullen immers zo goed mogelijk afgestemd moeten worden op de eventuele nieuwe situatie in het verzorgingsgebied. De planmatige aanpak van het collectioneren die OBGZ al enige tijd hanteert, komt hierbij goed van pas.

Daarnaast wordt er in het collectiebeleid ondermeer aandacht besteed aan:

- Op doelgroep en leesniveau afgestemde collecties.
- Toegang tot digitale collecties in Bibliotheek.nl, nationale- en internationale databanken.
- Optimale inregeling van het interbibliothecaire leenverkeer (IBL).
- Aantrekkelijke en verrassende presentatie van de collectie.

Digitale bibliotheek en ICT-beleid

Waar het de digitale bibliotheek betreft, sluit OBGZ aan bij de landelijke ontwikkeling. Om de ontwikkeling van de digitale bibliotheek te versnellen, is de landelijke Stichting Digitale Bibliotheek opgericht. Deze organisatie heeft een consortium van partijen opgericht en is vervolgens aan de slag gegaan met het inrichten van de digitale bibliotheek op nationaal niveau.

Bibliotheek.nl omvat een grote hoeveelheid digitale bestanden met daaromheen diensten als de white label website, de nationale catalogus, AquaBrowser, de dienst Aanvragen (voorheen

Zoek&Boek) etc. In het streven om ook online sterk aanwezig te zijn, volgt OBGZ de ontwikkelingen op de voet en wordt onderzocht hoe deze het beste aansluiten bij de lokale keuzes. Implementatie van de bijbehorende landelijke ICT-infrastructuur zal de komende jaren veel inzet en aandacht vergen. Streven is meer efficiency te bereiken, zodat er ruimte vrijkomt voor nieuwe aspecten in de bedrijfsvoering.

HR-beleid

Een doeltreffend personeelsbeleid is cruciaal om de ambities van OBGZ te kunnen waarmaken. Immers, onze mensen maken de bibliotheek. Zij zijn bepalend voor het succesvol vervullen van de missie.

OBGZ zet in op empowerment en biedt programma's en activiteiten die bijdragen aan de versterking van het zelfbewustzijn en de zelfredzaamheid van haar gebruikers. Dat vergt van de medewerkers allereerst grote interesse in en betrokkenheid bij mensen. Maar ook cultureel ondernemerschap is een vereiste. De opdracht om minder afhankelijk te worden van subsidies vraagt om een proactieve en ondernemende geest. Het betekent op eigen initiatief en met gebruikmaking van de kracht van de bibliotheek, - het personeel, de dienstverlening, de collectie en het gebouw, - op zoek gaan naar nieuwe mogelijkheden om maatschappelijke en/of culturele meerwaarde voor de gebruikers te creëren en daardoor ook nieuw publiek aan te trekken. Op eigen kracht, maar zeker ook in samenwerking met andere culturele en maatschappelijke organisaties in het werkgebied. Daarnaast vraagt de invoering van nieuwe presentatietechnieken om specifieke vaardigheden, zoals creativiteit, verkooptechnieken en bereidheid om op de klant af te stappen.

Al met al kan worden gesteld dat eigentijdse medewerkers in staat moeten zijn maatschappelijk bewustzijn, creativiteit en culturele kennis te koppelen aan managementvaardigheden, kennis van digitale ontwikkelingen en het vermogen om allianties aan te gaan.

Het HR-beleid is erop gericht medewerkers te stimuleren de benodigde nieuwe competenties te ontwikkelen. Uitgangspunt daarbij zijn de kernwaarden van OBGZ: Open, Betrokken, Gezond en Zsprankelend. Wie bij OBGZ werkt, staat open voor samenwerking, is diepgaand betrokken bij mensen én bij het werk, voelt zich verantwoordelijk voor een goed draaiende organisatie en is flexibel en ondernemend.

Kwaliteitszorg en certificering

In 2010 zijn de landelijke normen voor de 2e certificeringsronde van openbare bibliotheken vastgesteld. De eerste ronde, die van 2006-2009 liep, was voornamelijk gericht op de kwaliteit van de bedrijfsvoering. In deze nieuwe ronde ligt de nadruk op het waarborgen van de kwaliteit van de dienstverlening. Het gaat daarbij onder andere om de invulling van de verschillende niveaus van dienstverlening, de terreinen waarop men zich specialiseert en de mate waarin een bibliotheek innovatief is. Ook de netwerkbijdrage wordt nadrukkelijker getoetst. Naar verwachting zal OBGZ deze 2^e certificeringsronde in augustus 2011 succesvol afronden.

Marketing en communicatie

In aansluiting op het nieuwe beleidsplan wordt een nieuw marketing- en communicatieplan ontwikkeld. Leidraad daarin zijn de programmaliijnen. Het marketing- en communicatiebeleid zal zich richten op versterking van OBGZ als kennisorganisatie, als inspiratiebron voor lezen, literatuur en verhalen, als platform voor cultuur en ontmoeting en als sterke partner in de lokale gemeenschap. Het marketingbeleid zal zich richten op de meest pure vorm, die dicht tegen de bedrijfsvoering aan ligt. Dat wil zeggen: minder acties, maar een betere afstemming van bestaande en nieuwe producten, prijs en distributie op de eisen van de tijd. Daar waar dit van toegevoegde waarde is, worden sociale media als communicatiemiddel ingezet.

Het nieuwe uitleensysteem (Bicat Wise) geeft nieuwe mogelijkheden op het gebied van klantrelatiebeheer, zodat OBGZ mooie programma's kan ontwikkelen op het gebied van ledenbehoud. De invoering van de landelijke huisstijl zal het imago van de bibliotheek versterken. Hierdoor wordt OBGZ herkenbaarder en zichtbaarder voor iedereen. Ook wordt hiermee een impuls

gegeven aan de kwaliteitsverbetering en professionalisering van alle producten en diensten van de bibliotheek.

Samenwerking lokaal, provinciaal en landelijk

OBGZ werkt aan strategische allianties van diverse aard:

- Samenwerking met lokale instellingen op het terrein van cultuur en onderwijs; maatschappelijke organisaties, zoals wijkorganisaties etc.
- Samenwerking met provinciale partners, zoals de Gelderse bibliotheken, maar ook bijvoorbeeld met Omroep Gelderland. (Met deze laatste partij zijn al vergevorderde plannen voor samenwerking).
- Samenwerking op landelijk niveau tussen bibliotheken en met de Vereniging Openbare Bibliotheken (VOB) en het Sector Instituut Openbare Bibliotheken (SIOB).

Financiën

Minder subsidiegeld zal onherroepelijk leiden tot een herbezinning op de omvang, samenstelling en taken van OBGZ. Op bedrijfsniveau zijn het afgelopen jaar al belangrijke efficiëncyslagen gemaakt op het terrein van inkoop, transport, collectie en efficiënte inzet van personeel.

Naast deze kostenbesparende maatregelen, is inkomen genereren een belangrijk item geworden. In de komende periode wordt onderzocht of er extra inkomsten te verwerven zijn uit de samenwerking met het onderwijs en met andere culturele en maatschappelijke instellingen. Daarbij ziet OBGZ vooral kansen in haar rol als podium voor cultuur en ontmoeting. De samenwerking met culturele instellingen versterkt het imago van OBGZ, maar biedt tevens kansen op extra inkomsten als de bibliotheek wordt aangeboden als locatie voor culturele voorstellingen, manifestaties en andere bijeenkomsten.

Daarnaast zal OBGZ voortdurend alert zijn op efficiencyvoordelen die samenwerking op provinciaal en landelijk niveau kan opleveren. Zowel op het gebied van dienstverlening (uitwisseling kennis, informatie en methodieken) als op het gebied van de digitale bibliotheek en de ICT-infrastructuur.

Tot slot

OBGZ staat aan de vooravond van grote veranderingen. Het realiseren van nieuw spreidingsbeleid en het succesvol uitvoeren van de programmalijnen vergen doorzettingsvermogen, enthousiasme en betrokkenheid van alle partijen: de Raad van Toezicht, de medewerkers, de samenwerkingspartners en de ambtenaren van de gemeenten. OBGZ rekent op hun betrokkenheid bij de organisatie en hun geloof in het belang van OBGZ voor alle inwoners van het werkgebied.

De uitvoering van herstructurering en programmalijnen is geen vrijblijvende zaak. Per jaar stelt OBGZ daarom concrete werkplannen op, die het mogelijk maken jaarlijks te controleren of de beoogde doelen gehaald zijn. Daarnaast wordt eens per vier jaar, volgens de landelijke standaard, een klanttevredenheidsonderzoek gehouden, om het gedrag van klanten en de mate waarin ze gebruik maken van de bibliotheek te volgen en te verbeteren.

Dit alles draagt ertoe bij dat OBGZ ook in de toekomst een openbaar informatie- en kenniscentrum kan zijn, een waardevolle samenwerkingspartner in stad en dorp en een inspirerende ontmoetingsplaats voor alle culturen en leeftijden. Een thuis voor iedereen die van lezen houdt, zijn kennis wil verrijken en van cultuur wil genieten.

Bijlage 1. Belangrijkste activiteiten per programmalijn

Programmalijn 1. OBGZ als ondernemende kennisorganisatie	
Doel	Activiteiten
Profilering als kennisinstituut	- Beschikbaar stellen van actuele, multimediale collecties die afgestemd zijn op het werkgebied. - Versterken van de rol van OBGZ als informatiemakelaar richting andere kennisintensieve organisaties (Centra voor Jeugd en Gezin, Regionaal Archief etc.) - Introduceren van nieuwe vormen van interactie met gebruikers, met name in het digitale domein. - Vergroten van de inhoudelijke kennis van de medewerkers m.b.t. de collectie. Hierbij speciale aandacht voor kennis en toepassingsmogelijkheden van digitale bronnen.
Professionalisering op het gebied van mediawijsheid	- Versterken van de samenhang tussen de programma's mediawijsheid door het opzetten van een doorgaande leerlijn mediawijsheid. - Doorontwikkeling van 'Bibliotheek op school'-concepten, waarbij op maat gemaakte programma's voor verschillende doelgroepen (achterstandsléerlingen, 4-12 jarigen en 12-18 jarigen) op school worden aangeboden. - Vergroten van het bereik van de programma's door versterken van de banden met het onderwijs. - Opleiden van bibliotheekmedewerkers tot mediacoach.

Programmalijn 2. OBGZ als inspiratiebron voor lezen, literatuur en verhalen	
Doel	Activiteiten
Excelleren in ondersteuning van taalontwikkeling en leesbevordering	- Aanbieden van op doelgroepen afgestemde leesbevorderingsprogramma's (Boekenpret, Boekstart, Rode Draad, Kunst van Lezen etc.) - Versterken van de samenhang tussen leesbevorderingsprogramma's door het opzetten van een doorgaande leeslijn. - Organiseren van leesbevorderingactiviteiten in het kader van landelijke acties. Voorbeelden: Kinderboekenweek, Kinderjury, Nationale voorleeswedstrijd, Nationale voorleesdagen. - Actief benaderen van de doelgroep laaggeletterden, ondermeer door contacten te leggen met maatschappelijke instellingen in het werkgebied. - Aanbieden van speciale collecties voor moeilijk lezende/laaggeletterde kinderen en volwassenen.
Profilering van de bibliotheek als 'plaats van verhalen'.	- Beschikbaar stellen van actuele en aantrekkelijke collecties, die zowel traditionele leesboeken en romans als e-books bevatten. - Jaarlijks organiseren van literaire activiteiten in het kader van landelijke acties. Voorbeelden: Boekenweek, Gedichtendag, Maand van het spannende boek, Nederland Leest. - Ondersteunen van leesclubs en leeskringen d.m.v. beschikbaar stellen van collecties en ontmoetingsruimte. <i>Randvoorwaardelijk hierbij zijn alle activiteiten, genoemd onder Programmalijn 3 en de activiteiten onder 'uitbouwen en versterken van de samenwerking met lokale partijen' in Programmalijn 4.</i>

Programmalijn 3. OBGZ als podium voor cultuur en ontmoeting	
Doel	Activiteiten
Versterking uitstraling bibliotheekvestigingen als plaats van ontmoeting	• Invoeren van eigentijdse concepten voor collectiepresentatie. • Bepalen ontwerpcriteria voor <i>Third Place</i> concept, met als uitgangspunt het bestaande 'Ruimte kwaliteitsplan'. • Opstellen plan voor financiering en realisatie. • Uitvoering herinrichtingsplannen.
Stimuleren cultureel bewustzijn	• Het op eigen initiatief organiseren van een breed scala aan activiteiten, voortkomend uit de inhoudelijke programmalijnen 1 en 2. • Intensiveren van de samenwerking met lokaal en regionaal opererende maatschappelijke en culturele organisaties, met als doel: profilering van OBGZ als flexibele en creatieve partner die verschillende rollen in kan nemen (mede-initiator, uitvoerder en facilitator van activiteiten). • Professionalisering medewerkers op het gebied van cultureel ondernemerschap.

Programmalijn 4. OBGZ als sterke partner in de lokale gemeenschap	
Doel	Activiteiten
Verstevigen positie OBGZ als instrument van gemeentelijk beleid	• Opbouwen van kennis over gemeentelijk beleid, ontwikkelingen in dorpen en stadswijken en maatschappelijke trends in het algemeen. • Ontwikkelen (dan wel extern betrekken) van expertise m.b.t. prestatie-indicatoren om de maatschappelijke effecten van bibliotheekwerk te kunnen meten en analyseren.
Uitbouwen en versterken samenwerking met lokale partijen	• Opbouwen van contacten met lokale partners op het gebied van onderwijs, cultuur en maatschappelijk werk alsmede met wijkraden, vrijwilligersorganisaties etc. • Het in samenwerking met lokale partners organiseren, dan wel faciliteren van activiteiten en lezingen rond uiteenlopende thema's. Kenmerk daarbij is dat OBGZ vanuit haar deskundigheid en bronnenkennis zorgt voor de informatievoorziening rond thema's.
Ontwikkelen alternatieve vormen van dienstverlening	• Onderzoeken en ontwikkelen van innovatieve en betaalbare vormen van bibliotheekwerk in dorpen en stadswijken, met als uitgangspunt het denken in functies in plaats van het denken in vestigingen.